

Krystian Chołaszczynski*

Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu

ORCID: 0000-0001-5063-0762

PRZEMIANY USTROJOWE NA UKRAINIE W PIERWSZYCH MIESIĄCACH PO REWOLUCJI 2014 ROKU – WSTĘP DO HISTORII USTROJU PAŃSTWA UKRAIŃSKIEGO W DOBIE TRANSFORMACJI W UJĘCIU POLITOLOGICZNYM

Wstęp

Dnia 28 czerwca 1996 roku Rada Najwyższa Ukrainy (*Verkhovna Rada, Верховна Рада України*) na swojej 5 sesji uchwaliła tekst ustawy zasadniczej¹. Jednakże początki ukraińskiego państwa musimy umiejscowić kilka lat wcześniej, a dokładniej 16 lipca 1991 roku, kiedy to Rada Najwyższa Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej USRR przyjęła Deklarację Niepodległości². W dokumencie tym podkreślono samostanowienie narodu ukraińskiego, niepodzielność granic oraz równość w stosunkach międzynarodowych. Natomiast wszelkie antypaństwowe działania miały być ścigane z urzędu. Lud Ukrainy miał być jedynym źródłem władzy na podstawie konstytucji. Reprezentantem interesów mieszkańców państwa miała być wtedy tylko Rada Najwyższa Ukraińskiej

* Krystian Chołaszczynski – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce i magister stosunków międzynarodowych, wykładowca w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu, zastępca koordynatora Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Toruniu, sekretarz redakcji czasopisma naukowego „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” wydawanego przez Wyższą Szkołę Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu oraz członek rady redakcji czasopisma naukowego „The Antoninus Journal” wydawanego przez Papieski i Królewski Uniwersytet Świętego Tomasza w Manili na Filipinach, członek zarządu Towarzystwa Przyjaciół Janikowa im. Henryka Czamana.

¹ Zob.: *Constitution of Ukraine*, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ukr127467E.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020];

Konstytucja Ukrainy, tłum.: E. Toczek, A. Kubik, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Ukraina2014.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].

² *Declaration of State Sovereignty of Ukraine*, https://web.archive.org/web/20100111101705/http://gska2.rada.gov.ua:7777/site/postanova_eng/Declaration_of_State_Sovereignty_of_Ukraine_rev1.htm, [dostęp dn. 01.03.2020].

Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Inną podstawą nowoutworzonego państwa miał być trójpodział władzy. W owym czasie każdy obywatel Ukrainy mógł, jeśli chciał, zachować obywatelstwo istniejącego wtedy Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich³. Do momentu uchwalenia nowej ustawy zasadniczej, obowiązywała konstytucja⁴ z 20 kwietnia 1978 roku.

Od samego początku Ukraina jest republiką, demokracją parlamentarną z systemem wielopartyjnym⁵. Na samym początku miał to być system prezydencko-parlamentarny ale po wydarzeniach z 2004 roku, które przeszły do historii jako „Pomarańczowa Rewolucja”, znowelizowano ustawę zasadniczą w taki sposób, że nowy system miał mieć charakter parlamentarno-gabinetowy. Zmiany wchodziły w życie w styczniu 2006 roku, jednakże z powodu błędów przy procedurze uchwalania poprawek do konstytucji, Sąd Konstytucyjny 1 października 2010 roku uchylił nowelizację⁶ i przywrócił stan z 1996 roku. Tym samym nastąpiło ponowne wzmocnienie pozycji głowy państwa kosztem Gabinetu Ministrów⁷.

Przełom roku 2013/2014 to jedne z największych manifestacji na Ukrainie po 1991 roku. Za bezpośrednią przyczynę tych wydarzeń przyjmuje się niepodpisanie przez prezydenta Wiktora Janukowycza umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską, oraz przyjęcie prorosyjskiego kursu w polityce międzynarodowej⁸ – 21 listopad 2013 roku, czyli już dnia następnego na ulice wyszli studenci, wspierani przez partie opozycyjne, na czele z Batkiwszczyzną Julii Tymoszenko⁹. Główne wydarzenia miały miejsce na Placu Niepodległości w Kijowie, które to w świadomości protestujących było nazywane Euromajdanem. Do 10 kwietnia 2014 roku, liczba ofiar protestów obliczana jest oficjalnie na 104, choć niezależne organizacje

³ Tamże.

⁴ Zob.: *Конституція (Основний Закон) України (Конституція втратила чинність на підставі Закону N 254/96-ВР від 28.06.96, ВВР, 1996, N 30, ст.142) Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року*, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/888-09>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁵ Zob.: Podstawowy tekst ustawy zasadniczej z 1996 roku bez nowelizacji, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/ukraina.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶ Zob.: *Закон визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду N 20-рп/2010 (v020p710-10) від 30.09.2010 у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття*, <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷ Zob.: *Ukraina*, <http://www.msz.gov.pl/resource/09574423-10ff-4e15-b1d8-bb47806a6159>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁸ *Ukraina oficjalnie wstrzymuje przygotowania do stowarzyszenia z UE. Opozycja: to zdrada państwa*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-oficjalnie-wstrzymuje-przygotowania-do-stowarzyszenia-z-ue-opozycja-to-zdrada-panstwa,373370.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁹ *Ukraina się burzy. Tymoszenko wzywa do wyjścia na ulice*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-sie-burzy-tymoszenko-wzywa-do-wyjscia-na-ulice,373736.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

podają liczbę 780¹⁰. Poza tym nastąpiła aneksja Krymu przez Federację Rosyjską¹¹ oraz destabilizacja wschodnich obwodów ukraińskich - samozwańcza Doniecka Republika Ludowa¹² i Ługańska Republika Ludowa¹³. Bezpośrednim skutkiem dla systemu politycznego wspomnianych wydarzeń, było ponowne wprowadzenie wcześniej uchylonych zapisów konstytucyjnych¹⁴ z 2004 roku.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ukraińskiego ustroju po wejściu w życie tychże zmian, na gruncie przyjętych aktów normatywnych¹⁵. Obszarem analizy jest Ukraina w okresie od rewolucji „Euromajdanu” do pierwszej tury wyborów prezydenckich w maju 2014 roku.

System polityczny – cechy ogólne wg stanu na maj 2014 roku

Analizowane państwo zgodnie z artykułem 1 ustawy zasadniczej jest państwem prawa, suwerennym, niepodległym, demokratycznym oraz socjalnym. Biorąc pod uwagę wydarzenia z przełomu 2013 oraz 2014 roku, interesujący dla nas może być artykuł 2 zgodnie z którym suwerenność rozciąga się na cały obszar Ukrainy, który jest niepodzielny i nienaruszalny. W kwestii podziału administracyjnego przyjęto koncepcję unitarności. Tym samym ewentualna federalizacja Ukrainy wymagałaby zmian w ustawie zasadniczej¹⁶.

¹⁰ *Around 780 people die during protests in Ukraine in reality, say volunteer doctors*, <https://en.interfax.com.ua/news/general/200152.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹¹ Zob.: *Федеральный закон «О ратификации Договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов»*, принятому Государственной Думой 20 марта 2014 года, одобренному Советом Федерации 21 марта 2014 года, <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d4cb13cb6fed5b3081.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹² Oficjalna strona internetowa, Донецкая Народная Республика, <http://donetsk.gov.su/>, nieuaktualniana od maja 2014 roku, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹³ Zob.: *Ukraine's prosecutor general classifies self-declared Donetsk and Luhansk republics as terrorist organizations*, May 16, 2014, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraines-prosecutor-general-classifies-self-declared-donetsk-and-luhansk-republics-as-terrorist-organizations-348212.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹⁴ *Ukrainian parliament reinstates 2004 Constitution*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/191727.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹⁵ Zob.: A. Stelmach, *Strukturalny i funkcjonalny wymiar systemu politycznego Ukrainy*, s. 34-54, 2016, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi91LTs5tLwAhVOEncKHZWwBaYQFjAAegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Frepozytorium.amu.edu.pl%2Fbitstream%2F10593%2F24669%2F1%2FStrukturalny%2520i%2520funkcjonalny%2520wymiar%2520systemu%2520politycznego%2520Ukrainy.pdf&usq=AOvVaw20YgbWDyEBwkdhsMM79iUt>, [dostęp dn. 18.05.2021].

¹⁶ Zob.: A. Olechno, *Prawotwórcze Formy Działalności Władzy Wykonawczej Na Ukrainie*, s. 325-333, <http://bsp.uwb.edu.pl/wp-content/uploads/2016/09/20B21.pdf>, [dostęp dn. 18.05.2021].

W artykule 3 podkreślono, iż człowiek – jego życie, zdrowie, honor, nietykalność i bezpieczeństwo – są pod ochroną. Tym samym konstytucyjnie zagwarantowano prawa i wolności człowieka. Ponadto podkreślono, że to państwo służy i odpowiada przed obywatelem – tym samym zarzucono komunistyczne pojmowanie relacji państwa z członkiem wspólnoty. Natomiast na terenie Ukrainy można posiadać tylko jedno obywatelstwo. Podwójne obywatelstwo tym samym zostało zakazane. W ustawie zasadniczej nie znalazły się jednak przepisy doprecyzowujące kwestie uzyskania i utraty obywatelstwa mimo, że Ukraina jest państwem o charakterze wieloetnicznym. Kwestia ta miała zostać uregulowana oddzielną ustawą (artykuł 4)¹⁷.

Państwo miało mieć charakter republikański, a władza przynależeć do ludu bezpośrednio, lub za pośrednictwem wybranej władzy. System polityczny mogli każdorazowo zmienić tylko obywatele i zakazano, by czyniła to władza państwowa, która nie miała pod żadnym pozorem uzurpować sobie władzy (artykuł 5). Poza tym przyjęto trójpodział władzy – władza ustawodawcza, władza wykonawcza, władza sądownicza – oparty na ustawie zasadniczej i innych ustawach okołokonstytucyjnych (artykuł 6). Pomimo unitarnego charakteru państwa konstytucyjnie zagwarantowano istnienie samorządu lokalnego (artykuł 7). Ponadto w ustawie zasadniczej podkreślono zasadę zwierzchnictwa prawa, według której to konstytucja w hierarchii aktów prawnych stoi najwyżej, a inne ustawy i akty normatywne winny być z nią zgodne. Normy ustawy zasadniczej należy stosować bezpośrednio, a w przypadku łamania praw i wolności konstytucyjnie zagwarantowanych, można składać skargi do sądu (artykuł 8). Natomiast umowy międzynarodowe, które byłyby niezgodne z ukraińską konstytucją, możliwe są do zawarcia tylko po uprzednim wprowadzeniu zmian do ustawy zasadniczej. W pozostałych przypadkach, tego typu umowy stanowią część porządku prawnego Ukrainy (artykuł 9).

Ważną kwestią życia społecznego na Ukrainie był i jest język. Za państwowy/oficjalny uznano ukraiński i kraj ma uczynić wszystko, co w jego mocy by zapewnić jego rozwój i funkcjonowanie. Jednocześnie konstytucyjnie zagwarantowano możliwość używania języka rosyjskiego oraz innych języków mniejszości narodowych. Dotyczy to również ich nauki (artykuł 10). Należy jednak pamiętać, że państwo ma konstytucyjne zadanie poczynienia starań w celu przeprowadzenia procesu integracji narodu ukraińskiego, a także jego rozwoju. Mają w tym procesie uczestniczyć również mniejszości narodowe (artykuł 11). Powyższe zasady mają też być rozszerzone na Ukraińców przebywających poza granicami państwa (artykuł 12).

¹⁷ Zob.: *Про громадянство України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 13, ст.65), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Poza tym konstytucyjnie zagwarantowano wyłączne prawo użytkowania ziemi i jej bogactw, obszaru powietrznego, wody i zasobów naturalnych przez lud ukraiński, który ma status właściciela. Prawo to wykonuje w imieniu narodu władza (artykuł 13). Ziemia została uznana za podstawowe bogactwo narodowe, które znajduje się pod specjalną ochroną. Zagwarantowano prawo własności ziemi, które przysługuje obywatelom, osobom prawnym lub państwu (artykuł 14).

W kwestii praw politycznych, konstytucyjnie potwierdzony został pluralizm, zakazano cenzury, podkreślono, iż żadna ideologia nie może mieć charakteru dominującego a działalność polityczna nie może być ograniczana (artykuł 15). Ponadto zaznaczono ochronę ekologiczną, a zwłaszcza naprawienie sytuacji po katastrofie w elektrowni atomowej w Czarnobylu (artykuł 16). Na uwagę zasługuje fakt, że kwestia suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy została uznana za najważniejszą funkcję państwa, wykonywaną przez Siły Zbrojne Ukrainy. Obce bazy wojskowe nie mogą być zakładane na terenie kraju (artykuł 17). Natomiast w zakresie polityki zagranicznej podkreślone zostały takie cele jak: zapewnienie narodowych interesów i wspieranie pokojowej i korzystnej dla wszystkich stron współpracy (artykuł 18). W polityce wewnętrznej przyjęto, że funkcjonariusze państwowi mają działać tylko w granicach prawnie przewidzianych (artykuł 19).

Symbolami Ukrainy jest flaga, godło oraz hymn. Flaga ma składać się z dwóch pasów o kolorach niebieskim i żółtym. Kwestia godła miała zostać określona oddzielną ustawą, lecz miano uwzględnić znak władzy książęcej Włodzimierza Wielkiego. Jako hymn przyjęto melodię autorstwa księdza greckokatolickiego Mychajło Mychajłowycza Werbyckiego, lecz słowa miały zostać uchwalone przez Radę Najwyższą większością 2/3 konstytucyjnego składu. Za stolicę państwa przyjęto Kijów (artykuł 20).

Jeśli chodzi o flagę to kolor niebieski ma symbolizować niebo, czyli pokój, a kolor żółty zboże, czyli bogactwo ziemi. Barwy te mają pochodzić z herbu księstwa halicko-wołyńskiego, który składał się z żółtego lwa na ciemnoniebieskiej tarczy¹⁸. Natomiast herbem ukraińskim jest tak zwany złoty trójząb (*тризуб*) umieszczony na niebieskiej tarczy. Czasy tegoż symbolu sięgają Włodzimierza I Wielkiego z dynastii Rurykowiczów, który był wielkim księciem kijowskim, a żył na przełomie X i XI wieku. Głównym motywem jest trójząb, który przyjmuje się za ukraińskie słowo wolność – *воля*. Poszczególne litery mają stanowić części godła¹⁹.

Konstytucja Ukrainy precyzowała jedynie motyw muzyczny, który miał być podstawą dla hymnu, lecz na ustawowe uregulowanie tekstu trzeba było czekać

¹⁸ Zob.: *Ukraine. The flag*, <https://flagspot.net/flags/ua.html>, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Symbole Narodowe Ukrainy*, <http://www.nieznaukraina.pl/936/symbole-narodowe-ukrainy/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

¹⁹ A. Zhukowsky, *Trident*, <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkPath=pages\T\R\Trident.htm>, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Symbole Narodowe Ukrainy*, dz. cyt.

7 lat. Zgodnie z ustawą N 602-IV z 6 marca 2003 roku przez Państwowy Hymn Ukrainy (*Державним Гімном України*) należy rozumieć muzykę skomponowana przez Mychajło Mychajłowycza Werbyckiego (*Михайло Михайлович Вербицький*)²⁰ około 1863 roku. Natomiast za słowa przyjęto wiersz Pawła Czubyńskiego (*Павло Чубинський*)²¹ z 1862 roku Profanacja hymnu jest przestępstwem.

Tabela 1. Zwrotka i refren ukraińskiego hymnu

Język ukraiński	Język polski
<p>Ще не вмерла України і слава, і воля, Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля. Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці. Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці. Душу й тіло ми положим за нашу свободу, І покажем, що ми, браття, козацького роду²²</p>	<p>Nie umarła jeszcze Ukraina ani chwała, ani wolność, Jeszcze do nas, bracia Ukraińcy, uśmiechnie się los. Zginą wrogowie nasi jak rosa na słońcu, Zapanujemy i my bracia, w naszym kraju. Duszę, ciało poświęcimy dla naszej wolności, Pokażemy, żeśmy bracia, z kozackiego rodu</p>

Źródło: *Symbole Narodowe Ukrainy*, <http://www.nieznanaukraina.pl/936/symbole-narodowe-ukrainy/>, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Про Державний Гімн України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 24, ст.163), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Prawa, wolności i obowiązki

W ustawie zasadniczej Ukrainy sporo miejsca poświęcono prawom, wolnościom i obowiązkom człowieka i obywatela. Owo zagadnienie zostało zawarte w całym rozdziale 2 konstytucji, czyli od artykułu 21 do artykułu 68. W ustawie zasadniczej podkreślono takie aspekty jak: wolność i równość ludzi w ich prawach i godności oraz niezbywalność i nienaruszalność praw i wolności człowieka (artykuł 21); prawa i wolności nie można znieść bądź ograniczyć, a ich katalog nie jest zamknięty (artykuł 22); każdemu przysługuje swobodny rozwój jego osobowości, jeśli nie ogranicza to praw innych, ale ma też wobec społeczeństwa obowiązki (artykuł 23); wszyscy obywatele są równi i nic nie może tego ograniczać, np.: kolor skóry czy płeć (artykuł 24); każdy obywatel ma prawo do zmiany

²⁰ Zob.: *Михайло Михайлович Вербицький: біографія*, <http://www.people.su/ua/21901>, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Йосип МАРУХНЯК, У Львові встановлять пам'ятник авторові мелодії державного гімну*, <http://www.day.kiev.ua/uk/news/220613-u-lvovi-vstanovlyat-pamyatnik-avtorovi-melodiyi-derzhavnogo-gimnu>, [dostęp dn. 01.03.2020].

²¹ Zob.: *Symbole Narodowe Ukrainy*, dz. cyt.; *Про Державний Гімн України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 24, ст.163), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15>, [dostęp dn. 01.03.2020].

²² Hymn można odsłuchać na stronie: http://www.youtube.com/watch?v=9d_MhqD5-bM, [dostęp dn. 01.03.2020].

obywatelstwa, nie może być obywatelstwa pozbawiony, a poza granicami państwa nadal sprawuje opiekę, a także nie może być z kraju wydalony (artykuł 25); cudzoziemcy i osoby bez obywatelstwa na terenie Ukrainy korzystają z tych samych praw i wolności co obywatele, jeśli przebywają legalnie, a poza tym państwo może przyznać azyl (artykuł 26); prawo do życia (artykuł 27); prawo do poszanowania jego godności (artykuł 28); prawo do wolności i nietykalności osobistej (artykuł 29); nienaruszalność mieszkania (artykuł 30); gwarancja tajemnicy zawartej w prywatnych listach, telefonach, telegramach itp. (artykuł 31); zakaz ingerencji w życie prywatne (artykuł 32); wolność poruszania się, wyboru miejsca zamieszkania, opuszczenia i powrotu na terytorium Ukrainy (artykuł 33); wolność myśli i słowa oraz swobodnego ich wyrażania (artykuł 34); wolność światopoglądu i wyznania oraz rozdział religii od państwa (artykuł 35); prawo do zrzeszania się oraz równość wszystkich organizacji (artykuł 36); zakaz tworzenia partii, których celem miałyby być zmiana siłą ustroju, likwidacji Ukrainy, itp. (artykuł 37); prawo obywateli do udziału w życiu politycznym państwa (artykuł 38); prawo do pokojowych zgromadzeń (artykuł 39); prawo do indywidualnych i zbiorowych petycji (artykuł 40); prawo do prywatnej własności (artykuł 41); prawo do prowadzenia działalności gospodarczej i wolnej konkurencji (artykuł 42); prawo do pracy i zakaz pracy przymusowej (artykuł 43); prawo do strajku (artykuł 44); prawo do wypoczynku (artykuł 45); prawo do opieki socjalnej (artykuł 46); prawo do mieszkania (artykuł 47); prawo do godnego poziomu życia (artykuł 48); prawo do opieki medycznej oraz powszechnego ubezpieczenia (artykuł 49); prawo do życia w zdrowym środowisku (artykuł 50); małżeństwo to związek kobiety i mężczyzny, rodzice opiekują się dziećmi do ich pełnoletniości, a pełnoletnie dzieci mają obowiązek zajmować się swymi niesamodzielnymi rodzicami (artykuł 51); dzieci są równe bez względu od ich statusu, przemoc i wyzysk są zabronione (artykuł 52); prawo do bezpłatnej nauki, a mniejszościom narodowym gwarantuje się prawo do nauki języka ojczystego (artykuł 53); gwarancja swobody twórczości literackiej, naukowej, etc., oraz ochronę praw autorskich (artykuł 54); sądowa ochrona praw i wolności (artykuł 55); prawo do odszkodowania za szkody materialne lub moralne (artykuł 56); prawo do zapoznania się z przysługującymi prawami i wolnościami (artykuł 57); prawo nie działa wstecz chyba, że uchyla lub łagodzi odpowiedzialność jednostki oraz zasada, iż nie można być skazanym za przestępstwo, które w chwili popełnienia nie było spenalizowane (artykuł 58); prawo do obrony i prawo do pomocy prawnej (artykuł 59); brak obowiązku wykonania zarządzenia lub rozkazu o przestępczym charakterze oraz prawną odpowiedzialność za wykonanie takowego zarządzenia bądź rozkazu (artykuł 60); zasada odpowiedzialności indywidualnej oraz zakaz karania dwa razy za to samo (artykuł 61); niewinny dopóki nie skazany, niewinności nie trzeba dowodzić,

dowody można uzyskiwać tylko na legalnej drodze oraz prawo do odszkodowania za niesłuszne skazanie – zasady procesowe (artykuł 62); prawo do obrony i do nie składania zeznań obciążających siebie bądź najbliższych (artykuł 63); prawa i wolności nie mogą być ograniczane z wyjątkiem pewnych stanów nadzwyczajnych a i wtedy artykuły 24-25, 27-29, 47, 51-52, 55-63 są nie do naruszenia (artykuł 64); do obowiązków należy służba wojskowa, obrona Ukrainy, jej niepodległości i integralności, szacunek wobec symboli państwowych (artykuł 65); obywatel nie może szkodzić środowisku i dziedzictwu narodowemu, a za szkody powinien ponosić koszty (artykuł 66); obowiązek płacenia podatków, oraz corocznego składania zeznania o stanie majątkowym (artykuł 67); obowiązek przestrzegania konstytucji, ustaw, nie naruszania praw i wolności, a nieznanomość prawa nie zwalnia z jego stosowania (artykuł 68).

Wybory i referenda – zasady ogólne

Poprzez wybory, referenda i inne formy bezpośredniej demokracji naród realizuje swoją wolę (artykuł 69). Bierne prawo wyborcze przysługuje każdemu obywatelowi Ukrainy, który w dniu oddania głosu ukończył 18 lat chyba, że został prawomocnym wyrokiem ubezwłasnowolniony (artykuł 70). W ustawie zasadniczej przyjęto, że wybory są wolne, równe, powszechne, bezpośrednie i tajne a wola wyborcy nie może być w żaden sposób ograniczana (artykuł 71).

Referendum może zarządzić tylko Rada Najwyższa Ukrainy, bądź głowa państwa, zgodnie z konstytucją. Poza tym może odbyć się referendum społeczne na wniosek co najmniej 3 milionów obywateli posiadających bierne prawo wyborcze, lecz podpisy muszą być zebrane przynajmniej w 2/3 obwodów, przy czym w każdym z nich swój podpis musi złożyć minimum 100 tysięcy mieszkańców (artykuł 72). Zmiany o charakterze terytorialnym mogą zostać wprowadzone tylko po uprzednim ogólnokrajowym referendum (artykuł 73) – z tego też powodu aneksja Krymu przez Rosję nie może być traktowana jak cesja terytorium przez Ukrainę, gdyż nie odbyło się odpowiednie głosowanie. Jednakże pod referendum nie mogą być przedłożone takie kwestie jak podatki, budżet czy amnestia (artykuł 74).

Tabela 2. Referendum ogólnoukraińskie z 1 grudnia 1991 roku nt. ogłoszenia niepodległości

Czy popierasz Deklarację Niepodległości Ukrainy? <i>Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?</i>		
Za	Przeciw	Razem ważnie oddanych głosów
28 804 071 (90,32%)	2 417 554 (7,58%)	31 891 742 (84,18%)

Źródło: *До 15-ї річниці Всеукраїнського референдуму Документи з фондів ЦДАВО України*, https://old.archives.gov.ua/Sections/15r-V_Ref/index.php?1, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Ukrainian Independence*, <http://wnu-ukraine.com/about-ukraine/history/ukrainian-independence/>, [dostęp dn. 01.03.2020]; Ch. Lalpynchak, *Over 90% vote yes in referendum; Kravchuk elected president of Ukraine*, w: Kiev Press Bureau, <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1991/499101.shtml>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Tabela 3. Referendum ogólnoukraińskie z 16 kwietnia 2000 roku nt. systemu politycznego

Pytanie	Za	Przeciw
<p>Czy popiera Pan/Pani propozycję uzupełnienia treści 90 artykułu Konstytucji Ukrainy nową częścią trzecią następującej treści: „Prezydent Ukrainy może również na czas nieokreślony zawiesić posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy, jeśli Rada Najwyższa Ukrainy w przeciągu jednego miesiąca nie zdołała ukonstytuować działającej większości parlamentarnej, lub też w razie niezatwierdzenia przez nią w przeciągu trzech miesięcy przygotowanego i przedstawionego, według obowiązujących procedur, Radzie Ministrów Ukrainy budżetu krajowego Ukrainy”, co ustanawiałoby dodatkowe podstawy dla rozwiązania przez Prezydenta Ukrainy Rady Najwyższej Ukrainy, jak również odpowiedniego uzupełnienia punktu 8 pierwszej części 106 artykułu Konstytucji Ukrainy słowami „oraz w innych wypadkach, nieprzewidzianych Konstytucją Ukrainy”?</p> <p><i>Чи підтримуєте Ви пропозиції про доповнення статті 90 Конституції України новою третьою частиною такого змісту: „Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України”, яка б установлювала додаткові підстави для розпуску Президентом України Верховної Ради України, та відповідне доповнення пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України словами: „та в інших випадках, передбачених Конституцією України?”</i></p>	25 177 984	4 126 394

<p>Czy zgadza się Pan/Pani z koniecznością ograniczenia nietykalności deputowanych Ukrainy i w związku z tym z wykreśleniem części trzeciej 80 art. Konstytucji Ukrainy: „Narodowi deputowani Ukrainy nie mogą być bez zgody Rady Najwyższej pociągnięci do odpowiedzialności karnej, zatrzymani ani aresztowani”?</p> <p><i>Чи згодні Ви з необхідністю обмеження депутатської недоторканості народних депутатів України і вилученням у зв'язку з цим частини третьої статті 80 Конституції України: „Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані?”</i></p>	26 461 382	2 862 560
<p>Czy zgadza się Pan/Pani na zmniejszenie ogólnej liczby deputowanych Ukrainy z 450 do 300 i związaną z tym zmianą w części pierwszej 76 art. Konstytucji Ukrainy słów „czterysta pięćdziesiąt” na słowo „trzysta”, a także na dokonanie odpowiednich zmian w ordynacji wyborczej?</p> <p><i>Чи згодні Ви із зменшенням загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 і пов'язаною з цим заміною у частині першій статті 76 Конституції України слів „чотириста п'ятдесят” на слово „триста”, а також внесенням відповідних змін до виборчого законодавства?</i></p>	26 730 432	2 597 915
<p>Czy popiera Pan/Pani konieczność sformowania dwuizbowego parlamentu na Ukrainie, z których to izb jedna przedstawia interesy regionów Ukrainy i działa na rzecz ich realizacji, jak i wniesienia odpowiednich zmian do Konstytucji Ukrainy i ordynacji wyborczej?</p> <p><i>Чи підтримуєте Ви необхідність формування двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації, та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства ?</i></p>	24 284 220	4 994 336

Źródło: J. Darski, J. Targalski, *Ukraina 2000*, <http://jozefdarski.pl/2915-ukraina-2000>, [dostęp dn. 01.03.2020]; A. Olechno, *Zmiany w konstytucji Ukrainy*, S. Bożyk pod red., *Aktualne problemy reform konstytucyjnych*, Białystok 2013, http://books.google.pl/books?id=amcsAwAAQBAJ&pg=PA492&lpg=PA492&dq=ukraina+referendum+2000&source=bl&ots=KIqJLvT'TaS&sig=EbgMiFRans41LcktB0wEPBtDj0Q&hl=pl&sa=X&ei=4U5uU-W_M4iV7QabvIDIBQ&ved=0CEsQ6AEwBQ#v=onepage&q=ukraina%20referendum%202000&f=false, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Про підсумки всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 року*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002359-00>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Legislatywa

Jedynym organem władzy ustawodawczej na Ukrainie jest unikameralny parlament o nazwie Rada Najwyższa Ukrainy (*Верховна Рада України*, artykuł 75)²³. W skład tego organu wchodzi 450 deputowanych wybieranych na 5 lat

²³ Oficjalna strona internetowa Rady Najwyższej Ukrainy, <http://www.rada.gov.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

w wyborach powszechnych, równych i bezpośrednich. Członkiem Rady Najwyższej może zostać obywatel Ukrainy, który ukończył 21 lat, posiada bierne prawo wyborcze i przez co najmniej 5 lat przed wyborami przebywał na terenie państwa. Osoby skazane za przestępstwo umyślne, których wyroki nie zatarły się bądź nie zostały uchylone, nie mogą zasiadać w ciele ustawodawczym. Zgodnie z poprawkami naniesionymi w 2014 roku wyraźnie podkreślono, że kadencja Rady trwa tylko 5 lat (artykuł 76). Inną zmianą wprowadzoną było doprecyzowanie terminu wyborów do ukraińskiego organu ustawodawczego – ostatnia niedziela października w piątym roku kadencji. W pozostałej części artykuł 77 pozostał bez zmian: przedterminowe wybory zarządza głowa państwa i są przeprowadzane w ciągu 60 dni od momentu podjęcia decyzji.

Tabela 4. Skład VII kadencji Rady Najwyższej Ukrainy (stan: 11.05.2014 roku)

Nazwa frakcji lub grupy	Liczba deputowanych
Partia Regionów (<i>Партія регіонів</i>)	104
Batkiwszczyna (<i>Батьківщина</i>)	88
UDAR (<i>УДАР</i>)	41
Swoboda (<i>Свобода</i>)	35
Komunistyczna Partia Ukrainy (<i>Комуністична Партія України</i>)	33
Grupa parlamentarna „Rozwój Gospodarczy” (<i>Група „Економічний розвиток”</i>)	38
Grupa „Niezależna Ukraina Europejska” (<i>Група „Суверенна європейська Україна”</i>)	36
Nieprzypisani	72

Źródło: *Депутатські фракції і групи VII скликання*, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions, [dostęp dn. 01.03.2020].

Zasadniczej zmianie uległ artykuł 78 po poprawkach z 21 lutego 2014 roku. Pozostawiono aspekt, iż mandat deputowanego ma charakter zawodowy, lecz doprecyzowano aspekt niepołączalności mandatu z innymi formami działalności. Oprócz zakazu łączenia piastowanej funkcji członka parlamentu z innymi formami reprezentacji obywateli, służby państwowej oraz płatnych stanowisk, dodano zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, za wyjątkiem pracy dydaktycznej i twórczej, wchodzenie w skład rady nadzorczej lub organu kierującego firm i innych organizacji, których celem jest zysk. W przypadku zaistnienia sytuacji sprzecznej z zasadą niepołączalności mandatu, deputowany ma 21 dni by zrezygnować z mandatu, lub zawiesić wykonywanie sprzecznych z artykułem 78 funkcji.

Przed inauguracyjną pierwszą sesją Rady Najwyższej najstarszy wiekiem deputowany odczytuje tekst przysięgi, po czym inni członkowie potwierdzają przy-

rzeczenie poprzez złożenie odpowiedniego podpisu. Nie spełnienie tego wymogu skutkuje wygaśnięciem mandatu. Moment złożenia przysięgi jest traktowany jak rozpoczęcie kadencji deputowanego, a jej tekst brzmi następująco (artykuł 79):

„Przysięgam na wierność Ukrainie. Zobowiązuję się wszystkimi swoimi czynami bronić suwerenności i niepodległości Ukrainy, troszczyć się o dobro Ojczyzny i pomyślność narodu ukraińskiego.

Przysięgam, że będę przestrzegać Konstytucji Ukrainy i ustaw Ukrainy, wykonywać swoje obowiązki w interesie wszystkich rodaków”²⁴.

„Присягаю на вірність Україні. Зобов’язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю дотримуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов’язки в інтересах усіх співвітчизників”²⁵.

Deputowani są nietykalni i nie mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności za czynności wykonane podczas swego urzędowania (głosowanie, wypowiedzi). Wyjątkiem od tego są takie kwestie jak obraza czy oszczerstwo. Aktu aresztowania i pociągnięcia do prawnej odpowiedzialności członka legislatury można dokonać tylko za zgodą Rady Najwyższej (artykuł 80). Sam mandat wygasa natomiast wraz z końcem kadencji organu ustawodawczego. Wcześniejsze wygaśnięcie możliwe jest dopiero po spełnieniu jednego z warunków: rezygnacji (w tej materii decyzję ostateczną podejmuje Rada Najwyższa a doprecyzowanie nastąpiło na mocy poprawki z 2014 roku); prawomocny wyrok skazujący (w 2014 roku doprecyzowano, że chodzi o dzień uprawomocnienia wyroku); sądowe ubezwłasnowolnienie bądź sądowe stwierdzenie zaginięcia (w 2014 roku doprecyzowano, że chodzi o dzień uprawomocnienia wyroku); utrata obywatelstwa lub stałe zamieszkanie poza granicami kraju (w tej materii decyzję ostateczną podejmuje Rada Najwyższa, a doprecyzowanie nastąpiło na mocy poprawki z 2014 roku); złamanie zasady niepołączalności i nie uregulowanie tejże kwestii w przeciągu 21 dni od zaistnienia podejrzenia wystąpienia zjawiska, a decyzję podejmuje sąd (zapis wprowadzony w 2014 roku); w przypadku gdy deputowany wybrany z listy partyjnej nie wszedł do parlamentarnej frakcji tej partii lub opuścił daną frakcję, z której list kandydował, a odpowiedni wniosek sporządza kierownictwa formacji politycznej (mandat wygasa z dniem sporządzenia wniosku; zapis wprowadzony w 2014 roku); śmierć deputowanego (w 2014 roku doprecyzowano, że za dzień śmierci należy przyjąć datę wpisaną do aktu zgonu). Mandat wygasa również w przypadku przedterminowego zakończenia kadencji Rady Najwyższej (artykuł 81).

²⁴ *Konstytucja Ukrainy*, dz. cyt.

²⁵ *Конституція України*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Ukraińskie ciało ustawodawcze zbiera się na sesjach pod warunkiem, że zgodnie z prawem wybrano 2/3 jego składu. Pierwsza sesja odbywa się najpóźniej 30 dni od ogłoszenia wyborów a otwiera ją najstarszy deputowany (artykuł 82 nabrał powyższe brzmienie dopiero w 2014 roku). Sesje mają charakter zwyczajny bądź nadzwyczajny. Sesje zwyczajne mają miejsce 2 razy w roku i rozpoczynają się w pierwszy wtorek lutego oraz pierwszy wtorek września. Natomiast sesje nadzwyczajne zwołuje Przewodniczący Rady Najwyższej na żądanie głowy państwa albo 1/3 składu ciała ustawodawczego. Po wprowadzeniu przez Prezydenta Ukrainy stanu wojennego bądź wyjątkowego, ciało ustawodawcze obowiązkowo zbiera się w przeciągu 2 dni, a jego kadencja zostaje wydłużona, w przypadku upływu 5 lat, do czasu zniesienia wspomnianych stanów. Rada Najwyższa działa tylko na podstawie ustawy zasadniczej oraz regulaminu wewnętrznego. Poza tym konstytucyjnie uprawniono parlamentarną koalicję frakcji zrzeszającą większość deputowanych. Musi ona powstać w miesiąc od pierwszej sesji, albo od rozpadu poprzedniej koalicji. Tylko taka koalicja ma prawo zaproponować kandydata bądź kandydatów na stanowisko premiera i przesłać taką listę Prezydentowi Ukrainy, oraz zgłosić do nominacji członków Gabinetu Ministrów. W przypadku gdy jedna frakcja parlamentarna uzyska zdecydowaną większość, to jest ona traktowana jak koalicja frakcji (artykuł 83 nabrał powyższe brzmienie dopiero w 2014 roku).

Posiedzenia ukraińskiego ciała ustawodawczego mają charakter jawny chyba, że deputowani większością zdecydują inaczej. Decyzje podejmowane są tylko na sesjach plenarnych za pośrednictwem głosowania a głos można oddać tylko osobiście (artykuł 84). Dla nas niewątpliwie ważny jest artykuł 85 konstytucji, który określa uprawnienia władzy ustawodawczej: *„wprowadzanie zmian do Konstytucji Ukrainy w zakresie i trybie przewidzianym w rozdziale XIII niniejszej Konstytucji; zarządzanie referendum ogólnoukraińskiego w sprawach określonych w art. 73 niniejszej Konstytucji; uchwalanie ustaw; uchwalanie budżetu państwowego Ukrainy i wprowadzanie do niego zmian; kontrola wykonania budżetu państwowego Ukrainy, podejmowanie uchwały dotyczącej sprawozdania z jego wykonania; określanie zasad polityki wewnętrznej i zagranicznej; zatwierdzanie ogólnopaństwowych programów rozwoju ekonomicznego, naukowo-technicznego, socjalnego, narodowo-kulturalnego, ochrony środowiska; zarządzanie wyborów Prezydenta Ukrainy w terminie wyznaczonym w niniejszej Konstytucji; wysłuchiwanie corocznych i nadzwyczajnych orędzi Prezydenta Ukrainy o wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy; ogłaszanie na wniosek Prezydenta Ukrainy stanu wojny i zawieranie pokoju, aprobowanie decyzji Prezydenta Ukrainy o użyciu Sił Zbrojnych Ukrainy i innych formacji wojskowych w razie napaści zbrojnej na Ukrainę; złożenie z urzędu Prezydenta Ukrainy w trybie specjalnej procedury (impeachmentu), określonej w art. 111 niniejszej Konstytucji; rozpatrywanie i przyjmowanie*

uchwał w sprawie aprobowania programu działania Gabinetu Ministrów Ukrainy; powoływanie na wniosek Prezydenta Ukrainy premiera Ukrainy, ministra obrony Ukrainy, ministra spraw zagranicznych Ukrainy, powoływanie na wniosek premiera Ukrainy pozostałych członków Gabinetu Ministrów Ukrainy, przewodniczącego Komitetu Antymonopolowego Ukrainy, przewodniczącego Komitetu ds. Radia i Telewizji Ukrainy, Przewodniczącego Funduszu Majątku Państwowego Ukrainy, odwoływanie powyższych osób ze stanowisk, kierowanie zapytań pod adresem premiera Ukrainy oraz członków Gabinetu Ministrów Ukrainy; powoływanie na stanowisko oraz odwoływanie ze stanowiska na wniosek Prezydenta Ukrainy szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy; sprawowanie kontroli nad działalnością Gabinetu Ministrów Ukrainy zgodnie z niniejszą Konstytucją oraz ustawami; zatwierdzenie decyzji o udzieleniu przez Ukrainę kredytów i pomocy gospodarczej innym państwom oraz organizacjom międzynarodowym, a także o przyjmowaniu przez Ukrainę od innych państw, banków i międzynarodowych organizacji finansowych kredytów nie przewidzianych w budżecie państwowym Ukrainy oraz sprawowanie kontroli nad ich wykorzystaniem; uchwalanie Regulaminu Rady Najwyższej Ukrainy; powoływanie i odwoływanie przewodniczącego i innych członków Izby Obrachunkowej; powoływanie i odwoływanie Rzecznika Praw Człowieka w Radzie Najwyższej Ukrainy, wysłuchiwanie jego corocznych sprawozdań o stanie przestrzegania i ochrony praw i wolności człowieka na Ukrainie; powoływanie i odwoływanie prezesa Banku Narodowego Ukrainy na wniosek Prezydenta Ukrainy; powoływanie i odwoływanie połowy składu Rady Banku Narodowego Ukrainy; powoływanie i odwoływanie połowy składu Narodowej Rady Ukrainy ds. Radia i Telewizji; powoływanie i odwoływanie członków Centralnej Komisji Wyborczej na wniosek Prezydenta Ukrainy; zatwierdzenie ogólnej struktury, liczebności, określania funkcji Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Sił Zbrojnych Ukrainy oraz innych formacji wojskowych utworzonych zgodnie z ustawami Ukrainy, a także Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy; aprobowanie decyzji o udzieleniu pomocy wojskowej innym państwom, o skierowaniu kontyngentu Sił Zbrojnych Ukrainy do innego państwa lub o zezwoleniu na stacjonowanie formacji sił zbrojnych innych państw na terytorium Ukrainy; ustanawianie symboli państwowych Ukrainy; wyrażanie zgody na powołanie i odwołanie przez Prezydenta Ukrainy Prokuratora Generalnego Ukrainy; wyrażanie wotum nieufności Prokuratorowi Generalnemu Ukrainy, co skutkuje jego dymisją; powoływanie i odwoływanie jednej trzeciej składu Sądu Konstytucyjnego Ukrainy; wybór sędziów na czas nieokreślony; przedterminowe skracanie pełnomocnictw Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu na podstawie orzeczenia Sądu Konstytucyjnego Ukrainy o naruszeniu przez nią Konstytucji Ukrainy albo praw Ukrainy; zarządzanie przedterminowych wyborów do Rady Najwyższej Autonomicznej Republiki Krym; tworzenie i likwidacja rejonów, określenie i zmiana granic rejonów i miast, nadawanie osadom statusu miast, nada-

wanie nazw i zmiana nazw miejsc zasiedlonych i rejonów; zarządzanie zwyczajnych i przedterminowych wyborów do organów samorządu lokalnego; zatwierdzenie w ciągu dwóch dni od momentu zarządzenia przez Prezydenta Ukrainy dekretów o wprowadzeniu stanu wojennego lub stanu wyjątkowego na Ukrainie bądź na jej określonych terenach, o powszechnej albo częściowej mobilizacji, o ogłoszeniu określonych terenów obszarami nadzwyczajnej sytuacji ekologicznej; wyrażanie w drodze ustawowej zgody na obowiązywanie umów międzynarodowych Ukrainy oraz wypowiedzanie umów międzynarodowych Ukrainy; sprawowanie kontroli parlamentarnej w zakresie określonym w niniejszej Konstytucji oraz w ustawach; podejmowanie decyzji o skierowaniu do Prezydenta Ukrainy zapytania na wniosek deputowanego ludowego Ukrainy, grupy deputowanych ludowych Ukrainy lub komitetu Rady Najwyższej Ukrainy, po uzyskaniu uprzednio poparcia co najmniej jednej trzeciej konstytucyjnego składu Rady Najwyższej Ukrainy; powoływanie i odwoływanie szefa aparatu Rady Najwyższej Ukrainy; zatwierdzenie planu wydatków Rady Najwyższej Ukrainy oraz struktury jej aparatu; zatwierdzenie wykazu obiektów będących własnością państwową, nie podlegających prywatyzacji; określanie zasad prawnych przejmowania obiektów będących własności prywatną; zatwierdzenie ustawy Konstytucji Autonomicznej Republiki Krymu oraz wprowadzanych do niej zmian²⁶. Podkreślone zostały te fragmenty, które uległy zmianie w lutym 2014 roku

Deputowany ma prawo wysłać zapytanie na sesji skierowane do każdej formy władzy, instytucji, organizacji, przedsiębiorstw, etc i uzyskać odpowiedź (artykuł 86).

Prezydent oraz 1/3 deputowanych Rady Najwyższej mogą zgłosić wotum nieufności wobec Gabinetu Ministrów, który musi uzyskać w głosowaniu większość konstytucyjną. Taki wniosek może wpłynąć tylko raz, w czasie jednej sesji, ale nie w ostatniej (warunek wprowadzony w 2014 roku) oraz co najmniej rok od zatwierdzenia programu Gabinetu (artykuł 87).

Członkowie ciała ustawodawczego ze swego składu wybierają Przewodniczącego, Pierwszego zastępcę oraz zastępcę Przewodniczącego, których mogą też odwołać²⁷. Przewodniczący prowadzi posiedzenia legislatywy, organizuje i koordynuje pracę Rady Najwyższej i jej organów (zapis wprowadzony na mocy poprawki z 2014 roku) a także administracji, składa podpis na aktach uchwalonych, reprezentuje ciało ustawodawcze w stosunkach z innymi organami władzy państwowej oraz poza granicami państwa. Do 2014 roku charakter pracy Przewodniczącego regulowała ustawa zasadnicza, lecz po zmianach również regu-

²⁶ Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96--%D0%B2%D1%80/page2>, [dostęp dn. 01.03.2020].

²⁷ Konstytucja Ukrainy, tłum.: E. Toczek, A. Kubik, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Ukraina2014.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].

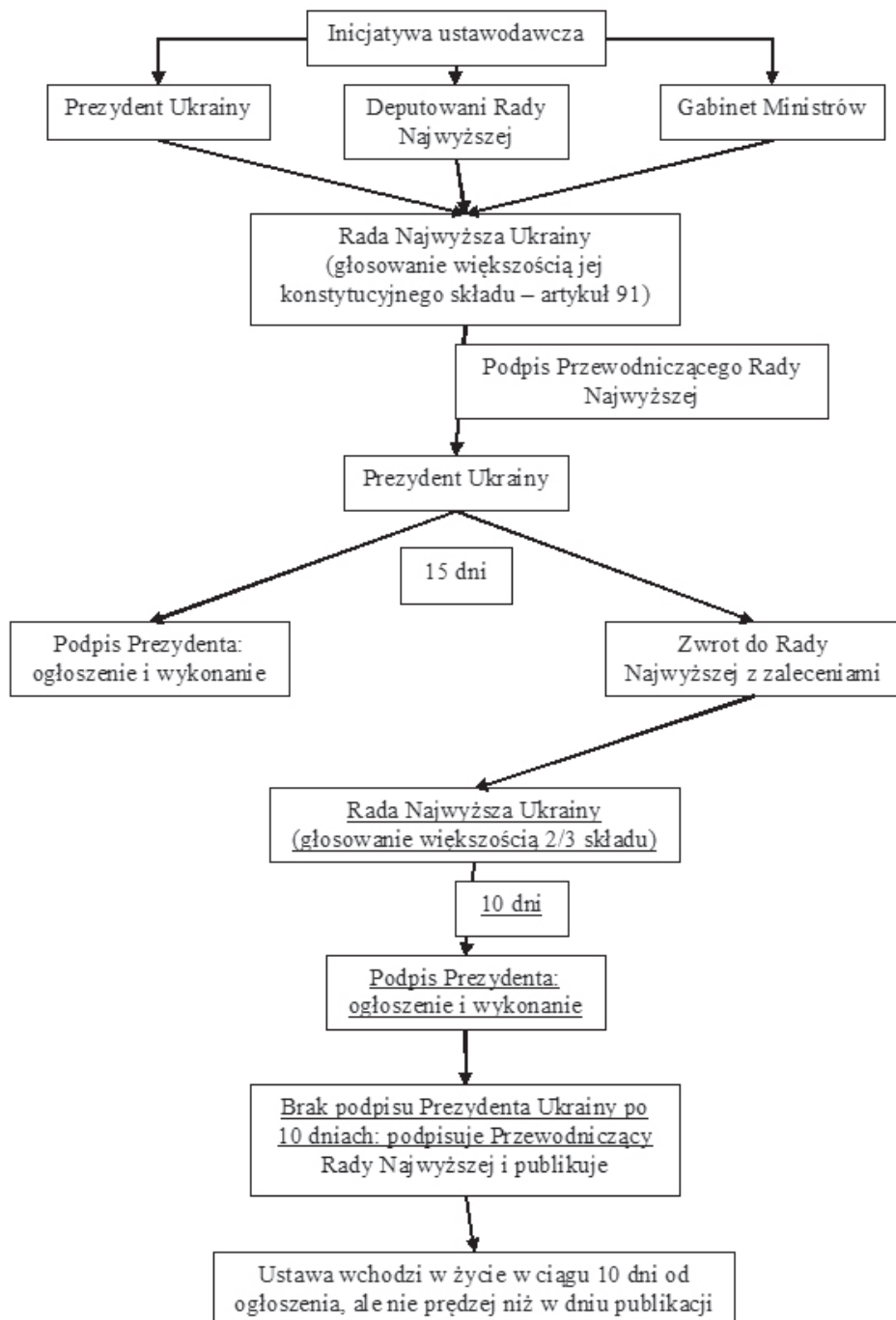
lamin Rady Najwyższej precyzuje uprawnienia (artykuł 88). W kaŝdej kadencji Rady Najwyższej mają być tworzone komitety²⁸ w skład których wchodziliby deputowani, a w ramach ich prac powoływani by byli: przewodniczący, pierwsi zastępcy, oraz sekretarze – fakt ten zosta wpisany do ustawy zasadniczej dopiero w 2014 roku, w pozostałej części artykuł 89 pozosta nienaruszony. Ponadto mogą powsta komisje nadzwyczajne oraz komisje śledcze na wniosek 1/3 czonkw analizowanego organu ustawodawczego, których wnioski nie są wiazce dla organw sądowych. Szczegwy określa oddzielna ustawa okookonstytucyjna.

Wraz z pierwszą sesj nowej Rady Najwyższej kadencja starej ulega za-kończeniu. Decyzj o przedterminowym rozwiązaniu podejmuje Prezydent Ukrainy tylko w trzech przypadkach, przy czym pierwszy i drugi z nich zosta wprowadzony do konstytucji po 21 lutym 2014 roku: brak koalicji frakcji o której mowa w artykule 83 przez ponad miesiąc; nie wyznaczenie czonkw Gabinetu Ministrw w czasie 60 dni od powstania takowego organu; nie rozpoczęcie obrad po 30 dniach od początku sesji. Dodatkowo w ustawie zasadniczej w 2014 roku zaznaczono, Ŝe głowa państwa przed podjęciem decyzji o rozwiązaniu legislatywy musi skonsultowa się z Przewodniczym Rady Najwyższej, jego zastępcami oraz szefami parlamentarnych frakcji. Nie zmieniono zapisu, iŜ po przedterminowych wyborach nowe ciało ustawodawcze moŝna rozwiaza dopiero po roku działalności, lecz podkreślono, iŜ Prezydent Ukrainy nie moŝe tego dokona w ostatnim polroczu kadencji jego badŝ Rady (artykuł 90).

Rada Najwyższa Ukrainy wykonuje swoje legislacyjne prerogatywy wiekszoci konstytucyjnego składu chyba, Ŝe konstytucja przewiduje inaczej (artykuł 91). Podstawową form tworzenia prawa jest ustawa, a artykuł 92 precyzyjnie określa jakie elementy podlegają regulacji za pomocą tego aktu prawnego. Natomiast zgodnie z artykułem 93 inicjatywa ustawodawcza przysługuje Prezydentowi Ukrainy, deputowanym Rady Najwyższej oraz Gabinetowi Ministrw, ale tylko głowa państwa moŝe nadawa projektom status pilny i te muszą być rozpatrzone w pierwszej kolejności.

²⁸ *Стаття 88. Верховна Рада України обирає із свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх з цих посад, w: Конституція України. Конституція України, dz. cyt.*

Schemat 1. Procedura ustawodawcza (artykuł 94 konstytucji; podkreślono zmiany z 21 lutego 2014 roku)



Jeśli zaś chodzi o budżet kraju to podstawą ma być bezstronny i sprawiedliwy podział dóbr a jego jedyną formą ma być ustawa o Budżecie Państwowym Ukrainy (*Державний бюджет України*). Musi on być zrównoważony, a jego wykonanie cyklicznie raportowane i upubliczniane (artykuł 95). Budżet jest uchwalany na okres kalendarzowy chyba, że zajdą inne nadzwyczajne okoliczności, a jego ustawowy projekt konstruuje Gabinet Ministrów, który jest przesyłany wraz ze sprawozdaniem dotyczącym wykonania bieżącego, najpóźniej 15 września do Rady Najwyższej (artykuł 96). Wspomniane sprawozdanie jest w ukraińskim systemie politycznym obowiązkowe i musi zostać upublicznione (artykuł 97). Wspomniane funkcje kontrolne w zakresie wykonania ustawy budżetowej w imieniu ciała ustawodawczego wykonuje Izba Obrachunkowa (*Рахункова палата*), której działania określa oddzielna ustawa okołokostytucyjna (artykuł 98, treść opracowana na mocy poprawki ustawy zasadniczej z 21 lutego 2014 roku). Na obszarze Ukrainy obowiązującą walutą jest hrywna (*„Грошовою одиницею України є гривня”*), której stabilność zapewnia Narodowy Bank Ukrainy (*Національного банку України*) – artykuł 99²⁹. Status prawny Narodowego Banku Ukrainy określa

²⁹ Na miesiąc maj 2014 roku działało 30 komitetów: Komitet ds. Polityki Rolnej (*Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин*), Komitet ds. Korupcji i Przestępczości Zorganizowanej (*Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією*), Komitet ds. Budownictwa, Rozwoju Miast, Mieszkalnictwa, Usług Komunalnych oraz Polityki Regionalnej (*Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики*), Komitet Budżetowy (*Комітет з питань бюджету*), Komitet ds. Praworządności i Sprawiedliwości (*Комітет з питань верховенства права та правосуддя*), Komitet ds. Budowy Państwa i Samorządu Terytorialnego (*Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування*), Komitet ds. Polityki Ochrony Środowiska, Wykorzystania Zasobów Naturalnych oraz Łagodzenia Skutków po Katastrofie w Czarnobylu (*Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи*), Komitet ds. Polityki Gospodarczej (*Комітет з питань економічної політики*), Komitet ds. Integracji Europejskiej (*Комітет з питань європейської інтеграції*), Komitet ds. Wsparcia Legislacyjnego Porządku Publicznego (*Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності*), Komitet ds. Zagranicznych (*Комітет у закордонних справах*), Komitet ds. Informatyzacji i Technologii Informatycznych (*Комітет з питань інформатизації та інформаційних технологій*), Komitet ds. Kultury i Religii (*Комітет з питань культури і духовності*), Komitet ds. Nauki i Edukacji (*Комітет з питань науки і освіти*), Komitet ds. Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (*Комітет з питань національної безпеки і оборони*), Komitet ds. Zdrowia Publicznego (*Комітет з питань охорони здоров'я*), Komitet ds. Energii, Paliwa, Bezpieczeństwa Jądrowego i Polityki Jądrowej (*Комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки*), Komitet ds. Emerytów, Komitantów i Osób Niepełnosprawnych (*Комітет у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів*), Komitet ds. Przedsiębiorczości, Regulacji i Polityki Antymonopolowej (*Комітет з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики*), Komitet ds. Podatków i Polityki Celnej (*Комітет з питань податкової та митної політики*), Komitet ds. Praw Człowieka, Mniejszości Narodowych i Stosunków Międzynarodowych (*Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин*), Komitet ds. Polityki Prawnej (*Комітет з питань правової політики*), Komitet ds. Polityki Przemysłowej

oddzielna ustawa a do głównych zadań wspomnianego organu należy określanie zasad polityki pieniężno-kredytowej i kontrola wykonania ich (artykuł 100).

Parlamentarna kontrola nad przestrzeganiem praw i wolności człowieka ma się odbywać za pośrednictwem Rzecznika Praw Obywatelskich w Radzie Najwyższej Ukrainy³⁰ (artykuł 101; *Стаття 101. Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*³¹). Od 27 kwietnia 2012 roku do kwietnia 2017 roku urząd ten pełniła Valeriya Lutkovska³².

Egzekutywa³³

Głową państwa, a także jego reprezentantem, jest tylko Prezydent Ukrainy³⁴. Gwarantuje on swoją osobą suwerenność, terytorialną integralność, przestrzeganie ustawy zasadniczej oraz praw i wolności (artykuł 102). Prezydent Ukrainy jest wybierany na pięcioletnią kadencję w wyborach bezpośrednich, równych, powszechnych i tajnych z możliwością jednej reelekcji. Kandydat musi mieć ukończone 35 lat, posiadać czynne prawo wyborcze, co najmniej 10 lat zamieszkiwać obszar państwa oraz znać w mowie i piśmie język ukraiński. Tryb wyborczy reguluje oddzielna ustawa, lecz w 2014 roku doprecyzowano w konstytucji, że same wybory muszą odbyć się w ostatnią niedzielę marca, w piątym roku urzędowania głowy państwa chyba, że doszło do skrócenia kadencji – wtedy wybory odbywają się w terminie 90 dni od ustania pełnomocnictw Prezydenta. Obowiązuje zasada

i Inwestycji (*Комітет з питань промислової та інвестиційної політики*), Komitet ds. Regulaminu Parlamentarnego, Etyki i Wsparcia dla Prac Rady Najwyższej Ukrainy (*Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності Верховної Ради України*), Komitet ds. Wolności Słowa i Informacji (*Комітет з питань свободи слова та інформації*), Komitet ds. Rodziny, Polityki Młodzieżowej, Sportu i Turystyki (*Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму*), Komitet ds. Polityki Społecznej i Pracy (*Комітет з питань соціальної політики та праці*), Komitet ds. Transportu i Komunikacji (*Комітет з питань транспорту і зв'язку*), Komitet ds. Finansów i Bankowości (*Комітет з питань фінансів і банківської діяльності*), Zespół Nadzoru ad hoc ds. Prywatyzacji (*Спеціальна контрольна комісія Верховної Ради України з питань приватизації*).

Комітети Верховної Ради України VII скликання, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site-2/p_komitis, [dostęp dn. 01.03.2020].

³⁰ Oficjalna strona internetowa, <http://www.ombudsman.gov.ua/en/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

³¹ *Конституція України*, dz. cyt.

³² Oficjalna strona internetowa, <http://www.ombudsman.gov.ua/en/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

³³ *Конституція України*, dz. cyt.

³⁴ *Lutkovska to become new Ukraine's representative to Trilateral Contact Group in Minsk*, 4 June 2019, <https://112.international/ukraine-top-news/lutkovska-to-become-new-ukraines-representative-to-trilateral-contact-group-in-minsk-40369.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

niepołączalności, która odnosi się również do związków z prywatną inicjatywą co podkreślono w poprawce z 2014 roku (artykuł 103).

Prezydent elekt obejmuje urząd najpóźniej 30 dni od ogłoszenia wyników wyborów (pięć dni w przypadku przedterminowych wyborów), po złożeniu przysięgi przed Radą Najwyższą i na ręce Przewodniczącego ciała ustawodawczego. Tekst przysięgi brzmi następująco: „*Ja (imię i nazwisko), wybrany wolą narodu na Prezydenta Ukrainy obejmując ten wysoki urząd uroczyste przysięgam wierność Ukrainie. Zobowiązuję się wszystkimi swoimi czynami bronić suwerenności i niezawisłości Ukrainy, działać dla dobra Ojczyzny i dla pomysłności ludu ukraińskiego, bronić praw i wolności obywatela, przestrzegać Konstytucji i praw Ukrainy, wykonywać swoje obowiązki w interesie wszystkich rodaków, utancniać autorytet Ukrainy w świecie³⁵”* (Я, ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Zobov'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі³⁶) – artykuł 104. Poza tym ukraińska głowa państwa jest nietykalna, a osoby winne zamachu na cześć i godność podlegają karze. Sam tytuł prezydencki jest chroniony i nadawany dożywotnio chyba, że dana osoba została zmuszona do ustąpienia z urzędu na drodze impeachmentu (artykuł 105).

Artykuł 106 ustawy zasadniczej w sposób szczegółowy określa prerogatywy głowy państwa i z tego powodu w całości zostanie zacytowany, jednocześnie poprzez podkreślenie zaznaczone zostaną zmiany z 21 lutego 2014 roku: „1) gwarantuje niepodległość państwa, bezpieczeństwo narodowe i prawną ciągłość państwa; 2) zwraca się z orędziami do narodu i z corocznymi oraz nadzwyczajnymi orędziami o stanie państwa do Rady Najwyższej Ukrainy; 3) reprezentuje państwo w stosunkach międzynarodowych, sprawuje kierownictwo nad polityką zagraniczną państwa, prowadzi rozmowy oraz zawiera międzynarodowe umowy Ukrainy; 4) podejmuje decyzje o uznaniu państw obcych; 5) powołuje i odwołuje szefów przedstawicielstw dyplomatycznych Ukrainy w innych państwach i przy organizacjach międzynarodowych; przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołu-

³⁵ Zob.: P. Pietnoczka, *Ewolucja pozycji ustrojowej instytucji prezydenta na Ukrainie*, w: „Studia Politologiczne”, vol. 47, 2018, s. 220-238, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj1iOed5dLwAhWDI4sKHeA3CI0QFjACegQIDxAD&url=http%3A%2F%2Fcejs.sh.icm.edu.pl%2Fcejs.sh%2Felement%2Fbw-meta1.element.desklight-dcad4d41-d010-4755-9510-cc39845b3008%2F%2FPawel_Pietnoczka.pdf&usq=AOvVaw39tO-1nvm-Xwl0WwECVrqq, [dostęp dn. 18.05.2021].

³⁶ Oficjalna strona internetowa, <http://www.president.gov.ua/> w języku ukraiński, <http://www.president.gov.ua/en/> w języku angielskim, [dostęp dn. 01.03.2020].

jące przedstawicieli dyplomatycznych innych państw; 6) zarządza referendum ogólnoukraińskie w sprawie zmiany Konstytucji Ukrainy zgodnie z artykułem 156 niniejszej Konstytucji, zarządza referendum ogólnoukraińskie z inicjatywy obywateli; 7) zarządza przedterminowe wybory do Rady Najwyższej Ukrainy w terminie określonym w niniejszej Konstytucji; 8) rozwiązuje Radę Najwyższą Ukrainy w przypadkach przewidzianych przez niniejszą Konstytucję; 9) przedkłada na wniosek koalicji frakcji parlamentarnych w Radzie Najwyższej Ukrainy, utworzonej zgodnie z art. 83 Konstytucji Ukrainy, wnioski odnośnie powołania przez Radę Najwyższą Ukrainy premiera Ukrainy w terminie nie krótszym niż w piętnastym dniu od chwili otrzymania takiego wniosku; 10) przedkłada Radzie Najwyższej Ukrainy wnioski odnośnie powołania ministra obrony Ukrainy i ministra spraw zagranicznych Ukrainy; 11) powołuje za zgodą Rady Najwyższej Ukrainy Prokuratora Generalnego Ukrainy i go odwołuje; 12) powołuje i odwołuje połowę składu Rady Banku Narodowego Ukrainy; 13) powołuje i odwołuje połowę składu Narodowej Rady Ukrainy ds. Telewizji i Radiofonii; 14) przedkłada Radzie Najwyższej Ukrainy wnioski odnośnie powołania i odwołania szefa Służby Bezpieczeństwa Ukrainy; 15) uchyla akty wydane przez Gabinet Ministrów Ukrainy z powodu ich niezgodności z niniejszą Konstytucją, zwracając się jednocześnie do Sądu Konstytucyjnego Ukrainy z pytaniem o ich zgodność z Konstytucją; 16) unieważnia akty wydane przez Radę Ministrów Autonomicznej Republiki Krymu; 17) jest Najwyższym Głównodowodzącym Sił Zbrojnych Ukrainy; powołuje i odwołuje naczelne dowództwo Sił Zbrojnych Ukrainy oraz innych formacji wojskowych; kieruje sprawami bezpieczeństwa narodowego i obrony państwa; 18) stoi na czele Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy; 19) przedkłada Radzie Najwyższej Ukrainy wniosek o ogłoszenie stanu wojny, jak również w wypadku napaści zbrojnej na Ukrainę podejmuje decyzję o użyciu Sił Zbrojnych Ukrainy oraz innych formacji wojskowych utworzonych zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy; 20) podejmuje zgodnie z ustawą decyzję o powszechnej albo częściowej mobilizacji i wprowadzeniu stanu wojennego na Ukrainie albo na określonych jej obszarach w razie groźby napaści lub zagrożenia niepodległości państwowej Ukrainy; 21) w wypadkach koniecznych podejmuje decyzje, zatwierdzane następnie przez Radę Najwyższą Ukrainy, o wprowadzeniu na Ukrainie albo na określonych jej obszarach stanu wyjątkowego, a także ogłasza w razie konieczności określone obszary Ukrainy obszarami nadzwyczajnej sytuacji ekologicznej; 22) powołuje i odwołuje jedną trzecią składu Sądu Konstytucyjnego Ukrainy; 23) tworzy sądy w trybie określonym w ustawie; 24) nadaje najwyższe stopnie wojskowe, najwyższe rangi dyplomatyczne i inne najwyższe tytuły szczególne oraz rangi służbowe; 25) przyznaje odznaczenia państwowe; ustanawia odznaczenia prezydenckie i nagradza nimi; 26) podejmuje decyzje o nadaniu i utracie obywatelstwa Ukrainy, o przyznaniu azylu na Ukrainie; 27) stosuje prawo łaski; 28) tworzy, w ramach środków przewidzianych w budżecie

państwowym Ukrainy, konsultacyjne, doradcze i inne pomocnicze organy i służby dla wypełniania swoich funkcji; 29) podpisuje ustawy uchwalone przez Radę Najwyższą Ukrainy; 30) posiada prawo weta wobec ustaw uchwalonych przez Radę Najwyższą Ukrainy (z wyjątkiem ustaw dotyczących wprowadzenia zmian do Konstytucji Ukrainy), kierując je następnie do ponownego rozpatrzenia przez Radę Najwyższą Ukrainy; 31) wykonuje inne uprawnienia określone w Konstytucji Ukrainy³⁷. Głowa państwa nie może swoich prerogatyw scedować na inną osobę, natomiast w celu realizacji zapisów konstytucji i ustaw może wydawać dekrety i rozporządzenia obowiązujące na obszarze całej Ukrainy. Nowelizacja ustawy zasadniczej z 21 lutego 2014 roku spowodowała, że prezydenckie uprawnienia z zakresu wspomnianych punktów numer 5, 8, 21 i 23 wymagają kontrasygnaty premiera oraz odpowiedniego ministra.

Jednym z organów konstytucyjnych Ukrainy jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (*Рада національної безпеки і оборони України*), która działa przy głowie państwa. Do jej zadań należy koordynacja i kontrola działań w zakresie bezpieczeństwa i obrony. Przewodniczącym wspomnianej Rady jest Prezydent Ukrainy i to on ustala skład organu – oprócz osób wchodzących z urzędu: premier, minister obrony, szef Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (*Голова Служби безпеки України*), minister spraw wewnętrznych oraz minister spraw zagranicznych. W posiedzeniach analizowanego organu może brać udział Przewodniczący Rady Najwyższej. Decyzje podejmowane na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony wchodzi w życie poprzez prezydenckie dekrety. Kwestie nieuregulowane miały znaleźć się w oddzielnej ustawie³⁸ (artykuł 107).

Okres prezydenckiej kadencji liczony jest od objęcia urzędu przez elekta do momentu przejścia stanowiska przez nowo wybranego. Tylko w 4 przypadkach ma miejsce przedterminowe złożenie urzędu głowy państwa: zrzeczenia się, niezdolności zdrowotnej do wykonywania obowiązków, impeachmentu oraz śmierci (artykuł 108). Przez zrzeczenie się należy rozumieć osobiste wygłoszenie odpowiedniego oświadczenia przed Radą Najwyższą. Ten moment uznaje się za zakończenie przedterminowe kadencji (artykuł 109). Natomiast niezdolność zdrowotną stwierdza się według następującej procedury: inicjatywa Rady Najwyższej na podstawie orzeczenia lekarskiego, wniosek Sądu Najwyższego, głosowanie metodą większości konstytucyjnego składu ciała ustawodawczego (artykuł 110).

³⁷ *Konstytucja Ukrainy*, dz. cyt.

³⁸ Zob.: ЗАКОН УКРАЇНИ Про основи національної безпеки України Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року N 3200-IV, від 1 липня 2010 року N 2411-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>, [dostęp dn. 01.03.2020]; ЗАКОН УКРАЇНИ „Про Раду національної безпеки і оборони України” Цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Procedurę impeachmentu stosuje się w przypadku zdrady państwa lub popełnienia innego przestępstwa. Inicjatywa należy do większości konstytucyjnego składu Rady Najwyższej Ukrainy, po czym powstaje tymczasowa komisja śledcza w skład, której wchodzi prokurator i śledczy posiadający odpowiednie doświadczenie. Zalecenia i postanowienia takowej komisji są rozpatrywane przez legislaturę. Jeśli tymczasowa komisja śledcza uzna, iż istnieją podstawy do postawienia głowy państwa w stan oskarżenia, to Rada Najwyższa większością 2/3 składu stawia oskarżenie wobec Prezydenta Ukrainy. Następnie Sąd Konstytucyjny Ukrainy orzeka czy spełniono wszystkie konstytucyjne wymogi usunięcia ze stanowiska głowy państwa oskarżonego, a Sąd Najwyższy stwierdza czy doszło do zdrady lub innego przestępstwa. W tym momencie Rada Najwyższa większością ¾ składu podejmuje decyzję ostateczną o złożeniu z urzędu (artykuł 111). W przypadku przedterminowego opróżnienia prezydenckiego urzędu, do momentu wyboru nowej głowy państwa, obowiązki pełni Przewodniczący Rady Najwyższej, ale nie może wykonywać funkcji określonych w artykule 106 ustawy zasadniczej punktach: 2, 6-8, 10-13, 22, 24, 25, 27 i 28. Powyższy zapis został w konstytucji doprecyzowany dopiero 21 lutego 2014 roku (artykuł 112).

Tabela 5. Prezydenci Ukrainy od 1991 roku do 2014 roku

Imię i nazwisko	Okres urzędowania	Partia
Leonid Krawczuk (<i>Леонід Макарович Кравчук</i>)	5 grudzień 1991 – 19 lipiec 1994	Bezpartyjny
Leonid Kuczma (<i>Леонід Данилович Кучма</i>)	19 lipiec 1994 – 23 styczeń 2005	Bezpartyjny
Wiktor Juszczenko (<i>Віктор Андрійович Ющенко</i>)	23 styczeń 2005 – 25 luty 2010	Nasza Ukraina (<i>Наша Україна</i> , NU) – pierwotnie bezpartyjny
Wiktor Janukowycz (<i>Віктор Федорович Янукович</i>)	25 luty 2010 – 23 luty 2014	Bezpartyjny – wspierany przez Partię Regionów (<i>Партія регіонів</i>)
Ołeksandr Turczynow (<i>Олександр Валентинович Турчинов</i>)	23 luty 2014 – 7 czerwca 2014 ³⁹ (zgodnie z artykułem 112 Przewodniczący Rady Najwyższej przejmuje obowiązki głowy państwa po przedterminowym opróżnieniu urzędu)	B a t k i w s z c z y n a (<i>Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”</i> , Wszechukraińska Koalicja „Ojczyzna”)

Źródło: Opracowanie własne.

³⁹ Ołeksandr Turczynow został zastąpiony przez Petro Poroszenko, który był prezydentem w latach 2014-2019. Kolejnym prezydentem został Wołodymyr Ołeksandrowycz Zełenski.

Jednakże to nie Prezydent Ukrainy jest obecnie najwyższym organem egzekutywy, tylko Gabinet Ministrów Ukrainy⁴⁰ (*Кабінет Міністрів України*)⁴¹. Odpowiada on nie tylko przed głową państwa, lecz także przed Radą Najwyższą, która to ma również kompetencje kontrolne, oraz z zakresu sprawozdawczości. Gabinet Ministrów Ukrainy swoją pracę wykonuje zgodnie z konstytucją, ustawami, prezydenckimi dekretemi oraz uchwałami legislatury (artykuł 113 nabrał powyższego brzmienia w 2014 roku). W skład analizowanego organu wchodzi premier, pierwszy wicepremier, wicepremierzy i ministrowie⁴². Premiera powołuje Rada Najwyższa na wniosek głowy państwa, który nazwisko kandydata otrzymuje od koalicji frakcji parlamentarnych, bądź frakcji parlamentarnej posiadającej większość w Radzie Najwyższej. Natomiast ministra spraw zagranicznych oraz ministra obrony powołuje organ ustawodawczy na wniosek Prezydenta Ukrainy, a pozostałych szefów resortów na wniosek premiera. Sam premier sprawuje swój urząd wykonując program działania zaaprobowany przez Radę Najwyższą (artykuł 114 nabrał powyższego brzmienia w 2014 roku).

Tabela 6. Skład rządu wg. Stanu na dzień 15 maja 2014 roku

Stanowisko	Imię i nazwisko
Premier	Arsenij Petrowycz Jaceniuk (<i>Арсеній Петрович Яценюк</i>)
Pierwszy Wicepremier	Witalij Jarema (<i>Віталій Григорович Ярема</i>)
Wicepremier ds. Rozwoju Regionalnego, Budownictwa, Mieszkalnictwa i Usług Komunalnych	Wołodumyr Borysowicz Hrojsman (<i>Володимир Борисович Гройсман</i>)
Wicepremier	Oleksandr Sycz (<i>Олександр Максимович Сич</i>)
Minister Spraw Wewnętrznych	Arsen Awakow (<i>Арсен Борисович Аваков</i>)
Minister Młodzieży i Sportu	Dmytro Serhijowycz Bułatow (<i>Дмитро Сергійович Булатов</i>)
Minister Infrastruktury	Maksym Burbak (<i>Максим Юрійович Бурбак</i>)
Minister Polityki Społecznej	Ludmiła Leontiwna Denisowa (<i>Людмила Леонтиївна Денісова</i>)

⁴⁰ Oficjalna strona internetowa, <http://www.kmu.gov.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁴¹ *Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, Конституція України. Конституція України, dz. cyt.*

⁴² *Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри. Конституція України, dz. cyt.*

Minister Nauki i Edukacji	Serhij Kwit (Сергій Миронович Квіт)
Minister ds. Ekologii i Zasobów Naturalnych	Andrij Mochnyk (Андрій Володимирович Мохник)
Minister Zdrowia	Ołeh Stepanowycz Musij (Олег Степанович Мусій)
Minister Kultury	Jewhen Mykołajowycz Nyszczuk (Євген Миколайович Нищук)
Minister Sprawiedliwości	Pawło Dmytrowycz Petrenko (Павло Дмитрович Петренко)
Minister Energetyki i Przemysłu Węglowego	Jurij Wasylowycz Prodan (Юрій Васильович Продан)
Szef/Minister Gabinetu Ministrów	Ostap Semerak (Остан Михайлович Семерак)
Minister Polityki Rolnej i Gospodarki Żywnościowej	Ihor Szwaјka (Ігор Швайка)
Minister Rozwoju Gospodarczego i Handlu	Pawło Szeremeta (Павло Михайлович Шеремета)
Minister Finansów	Ołeksandr Szłapak (Олександр Віталійович Шлапак)
p. o. Minister Obrony	Mychajło Kowal (Михайло Володимирович Коваль)
p. o. Minister Spraw Zagranicznych	Andrij Bohdanowycz Deszczycia (Андрій Богданович Дециця)

Źródło: T. Bielecki, *Nowy rząd Ukrainy – sylwetki kandydatów*, 27 luty 2014, http://wyborcza.pl/1,75477,15533490,Nowy_rzad_Ukrainy___sylwetki_kandydatow.html, [dostęp dn. 01.03.2020].

Gabinet Ministrów Ukrainy swoje pełnomocnictwa przedkłada legislatywie, a jego członkowie mogą w każdej chwili zrezygnować ze stanowiska. Odwołanie premiera bądź przegłosowanie wotum nieufności przez Radę Najwyższą skutkuje rozwiązaniem Gabinetu Ministrów, oraz utworzeniem nowego najwyższego ciała wykonawczego, a premier odpowiednim oświadczeniem informuje o tym Prezydenta Ukrainy. Stary Gabinet pracuje do momentu ukonstytuowania się nowego. Czas ten nie może być dłuższy niż 60 dni (artykuł 115 nabrał powyższego brzmienia w 2014 roku).

Analizowany organ wykonawczy Ukrainy spełnia następujące funkcje zgodnie z artykułem 116 konstytucji: *zapewnia suwerenność państwa i niezależność gospodarczą Ukrainy, realizację wewnętrzną i zagraniczną polityki państwa, przestrzeganie Konstytucji i ustaw Ukrainy, aktów wydanych przez Prezydenta Ukrainy; podejmuje środki w celu zapewnienia praw i wolności człowieka i obywatela; zapewnia wykonanie polityki finansowej, cenowej, inwestycyjnej i podatkowej; polityki w sprawach pracy i zatrudnienia, osłony socjalnej, wykształcenia, nauki i kultury,*

ochrony przyrody, bezpieczeństwa ekologicznego i korzystania ze środowiska naturalnego; opracowuje i realizuje ogólnonarodowe programy rozwoju ekonomicznego, naukowo-technicznego, społecznego i kulturalnego Ukrainy; zapewnia równe warunki rozwoju wszystkim formom własności; organizuje zarządzanie obiektami własności państwowej zgodnie z ustawą; opracowuje projekt Budżetu Państwowego Ukrainy i zapewnia wykonanie Budżetu Państwowego Ukrainy przyjętego przez Radę Najwyższą Ukrainy, przedkłada Radzie Najwyższej Ukrainy sprawozdanie z wykonania Budżetu; tworzy warunki dla zapewnienia zdolności obronnych i bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, porządku publicznego, walki z przestępczością; organizuje i zapewnia realizację współpracy gospodarczej Ukrainy z zagranicą oraz realizację polityki celnej; kieruje i koordynuje pracę ministerstw, innych organów władzy wykonawczej; zgodnie z ustawą reorganizuje oraz likwiduje ministerstwa oraz inne organy władzy wykonawczej, działając w ramach preliminarza wydatków przewidzianych na utrzymanie organów władzy wykonawczej; powołuje i odwołuje na wniosek premiera Ukrainy kierowników centralnych organów władzy wykonawczej nie wchodzących w skład Gabinetu Ministrów Ukrainy; realizuje inne pełnomocnictwa określone w Konstytucji oraz w ustawach Ukrainy. Podkreślono te elementy, które uległy zmianie na mocy poprawki z 21 lutego 2014 roku. Przez akty Gabinetu Ministrów należy rozumieć uchwały i rozporządzenia, które są podpisywane przez premiera a następnie rejestrowane (artykuł 117).

Lokalna administracja państwowa spełnia funkcje władzy wykonawczej w jednostkach samorządu terytorialnego, na który składają się obwody i rejony oraz ustawowo wyodrębnione miasta Kijów i Sewastopol. Na kierownikach lokalnej administracji, których powołuje Prezydent Ukrainy na wniosek Gabinetu Ministrów, i którzy są przed głową państwa odpowiedzialni, a podlegają kontroli organom władzy wykonawczej wyższego szczebla, spoczywa określenie składu osobowego tejże administracji. Lokalna administracja państwowa odpowiada i podlega kontroli radom rejonowym lub obwodowym oraz organom władzy wykonawczej wyższego szczebla. Oznacza to, że akty kierowników lokalnej administracji państwowej mogą zostać uchylone przez głowę państwa, albo kierowników lokalnej administracji państwowej wyższego szczebla. Natomiast rady obwodu lub rejonu mogą wyrazić wotum nieufności kierownikom lokalnej administracji państwowej, lecz ostateczną decyzję podejmuje Prezydent Ukrainy chyba, że decyzja zapadła większością 2/3 rady – wtedy dymisja kierownika jest obligatoryjna (artykuł 118). Do zadań lokalnej administracji państwowej należy: przestrzeganie aktów prawnych wyższego rzędu; zapewnienia porządku prawnego; wykonanie planów gospodarczych, społecznych, środowiskowych, etc. wydanych przez organy wyższego szczebla; lokalny budżet; przygotowanie sprawozdania z wykonania budżetów i planów; współpraca z innymi lokalnymi

organami; wykonywanie innych powierzonych zadań (artykuł 119). Po wydarzeniach z przełomu 2013/2014 roku. wyraźnie w ustawie zasadniczej podkreślono zakaz łączenia funkcji władzy wykonawczej z innymi, w tym zarobkowymi, z wyjątkiem pracy dydaktycznej, naukowej bądź twórczej (artykuł 120).

Judykatura

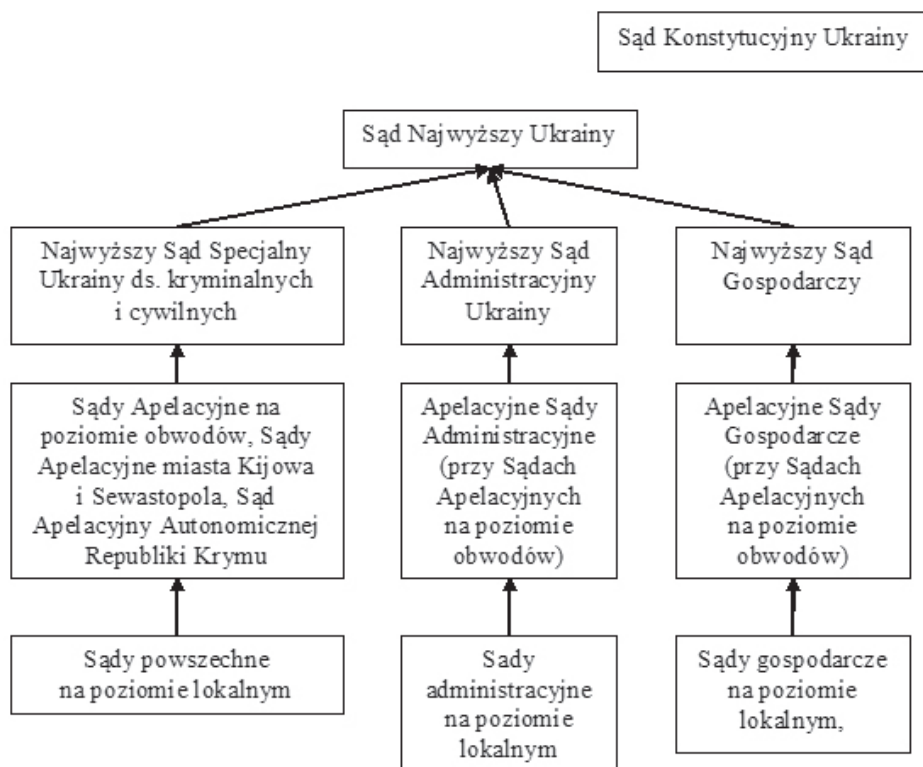
Prokuratura Ukrainy stanowi jednolity system⁴³ i wykonuje następujące funkcje: oskarżyciel publiczny przed sądem; reprezentant obywatela lub państwa przed sądem; nadzór nad działaniem zgodnym z prawem przez inne organy śledcze, dochodzeniowe, etc.; nadzór nad działaniem zgodnym z prawem przy wykonywaniu przez państwo zadań z wykonania wyroku bądź stosowania przymusu; nadzór na przestrzeganiem praw i swobód człowieka oraz obywatela – zapis wprowadzony dopiero 21 lutego 2014 roku (artykuł 121). Prokuratura Ukrainy działa na podstawie oddzielnej ustawy⁴⁴ (artykuł 123), lecz ustawa zasadnicza wyraźnie w ostatnim czasie podkreśla, że na czele analizowanego organu stoi Prokurator Generalny Ukrainy (*Генеральний прокурор України*), wybierany na 5 lat przez głowę państwa za zgodą Rady Najwyższej i przez oba organy w każdej chwili mogący zostać odwołany (artykuł 122 nabrał powyższego brzmienia dopiero w 2014 roku).

Sam wymiar sprawiedliwości na Ukrainie sprawują tylko sądy, które nie mogą delegować na inne organy swoich funkcji. Oprócz sądów powszechnych ma istnieć Sąd Konstytucyjny a naród ma swój udział w judykaturze za pośrednictwem ławników i przysięgłych ludowych (artykuł 124). System sądowniczy opiera się na zasadach terytorialności i specjalizacji. Ostatnią instancją w sądach powszechnych jest Sąd Najwyższy i odpowiednio wygląda to w sądach specjalnych, gdzie najwyżej usytuowany jest najwyższy sąd specjalny – w praktyce chodzi o sądy gospodarcze. Nie może na Ukrainie działać inny sąd o specjalnych właściwościach (artykuł 125).

⁴³ *Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему. Конституція України, dz. cyt.*

⁴⁴ *Zob.: Про прокуратуру (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 53, ст.793), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>, [dostęp dn. 01.03.2020].*

Schemat 2. System sędowniczy na Ukrainie



Źródło: Judicial system of Ukraine, <http://www.judges.org.ua/eng/rule.htm>, [dostęp dn. 01.03.2020]; strzałkami zaznaczono kierunek odwołania w sprawach sądowych.

Sędziowie są niezawiśli i nietykalni, nie wolno wywierać na nich żadnych nacisków a zatrzymanie jest możliwe tylko za zgodą Rady Najwyższej chyba, że zapadł wyrok skazujący. Sędziowskie stanowisko zajmowane jest na czas nieokreślony z wyjątkiem członków Sądu Konstytucyjnego oraz sędziów nominowanych pierwszy raz. Odwołać z funkcji może organ powołujący, gdy zakończyła się kadencja, sędzia ukończył 65 lat, zły stan zdrowia uniemożliwia spełnianie obowiązków, naruszono zakaz łączenia stanowisk, złamano przysięgę sędziowską, zapadł wyrok skazujący, sędzia utracił obywatelstwo, nastąpił przypadek zaginięcia bądź śmierci oraz w sytuacji przedłożenia oświadczenia rezygnacji lub dymisji (artykuł 126).

Na ukraiński wymiar sprawiedliwości składają się zawodowi sędziowie oraz w określonych sytuacjach ławnicy i przysięgli ludowi. Oprócz zasady niepołączalności stanowisk i nie wykonywania żadnej pracy zarobkowej z wyjątkiem pracy naukowej, dydaktycznej bądź twórczej, sędziowie nie mogą przynależć do partii lub organizacji politycznej. Sędzią może zostać obywatel Ukrainy, który

ukończył 25 lat, posiada odpowiednie wykształcenie, co najmniej 3 lata pracy w sektorze prawnym, zna w mowie i piśmie język ukraiński, co najmniej 10 lat zamieszkiwał na obszarze państwa i posiada rekomendację Sędziowskiej Komisji Akredytacyjnej⁴⁵ (*Вища кваліфікаційна комісія суддів України*⁴⁶). W przypadku sądów szczegółowych wymaga się od kandydatów na sędziów udokumentowany dorobek w zakresie właściwości tychże sądów, a decyzje podejmowane są tylko kolegialnie. Kwestie nieuregulowane konstytucją znajdują się w oddzielnej ustawie (artykuł 127).

Kandydat, który po raz pierwszy aplikuje na stanowisko sędziego jest nominowany przez Prezydenta Ukrainy na jedną pięcioletnią kadencję. W pozostałych przypadkach czyni to Rada Najwyższa na czas nieokreślony. Wyjątkiem są członkowie Sądu Konstytucyjnego. Na uwagę zasługuje fakt, że Przewodniczącego Sądu Najwyższego wybiera i odwołuje całe plenum wspomnianego organu w głosowaniu tajnym (artykuł 128). Sędziowie w swych działaniach są niezawisli i podlegają tylko ustawie, a sądowe postępowanie, kierujące się stałymi zasadami, może mieć trzy rodzaje: sąd jednoosobowy, sąd kolegialny oraz sąd przysięgły. Przez zasady postępowania sądowego należy rozumieć: praworządność, równość wszystkich stron, winę należy udowodnić, kontradiktoryjność i swoboda dowodowa, prokurator jako oskarżyciel publiczny, prawo do obrony, jawność i pełny zapis, prawo do odwołania oraz moc wydanego wyroku na obszarze państwa (artykuł 129). Poza tym konstytucyjnie zagwarantowano finansowanie judykatury tylko z budżetu państwa, a wewnętrzną działalność ma organizować samorząd sędziowski (artykuł 130).

Oddzielnym organem o charakterze konstytucyjnym jest Najwyższa Rada Sądownictwa (*Вища рада юстиції*⁴⁷) a do jej zadań należy: wnioskowanie o nadanie stanowiska sędziego bądź odwołanie, decydowanie o podjęciu kroków w przypadku złamania zakazu niełączenia stanowisk, orzekanie w przypadku postępowań dyscyplinarnych. Wspomniany organ składa się z 20 osób, którzy wybierani są według następującego klucza: po 3 osoby deleguje Rada Najwyższa, głowa państwa, zjazd sędziów, zjazd adwokatów oraz zjazd reprezentantów szkół wyższych prawniczych oraz placówek naukowych, a 2 osoby deleguje konferencja pracowników prokuratury. Ponadto w skład Rady wchodzi Przewodniczący Sądu Najwyższego, Minister Sprawiedliwości i Prokurator Generalny (artykuł 131).

Najważniejszym organem w systemie sądowym na Ukrainie jest Sąd Konstytucyjny (*Конституційний Суд України*⁴⁸) i jako jedyny ma prawo orzekać o zgodności przyjętych aktów normatywnych z ustawą zasadniczą, oraz wyda-

⁴⁵ Oficjalna strona internetowa, <http://www.vkksu.gov.ua/ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁴⁶ Oficjalna strona internetowa, <http://www.vkksu.gov.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁴⁷ Oficjalna strona internetowa: <https://hcj.gov.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁴⁸ Oficjalna strona internetowa: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>, [dostęp dn. 01.03.2020].

wać wykładnię prawa (artykuł 147). Składa się on z 18 osób, którzy wybierani są według następującego schematu: głowa państwa – 6 sędziów; Rada Najwyższa Ukrainy – 6 sędziów; zjazd ukraińskich sędziów – 6 sędziów. Członkiem Sądu Konstytucyjnego może zostać tylko obywatel Ukrainy, który ukończył 40 lat, co najmniej 20 lat mieszkał na stałe na obszarze państwa, zna w mowie i piśmie język ukraiński, posiada wyższe wykształcenie prawnicze oraz minimum dziesięcioletnie doświadczenie w wyuczonym zawodzie. Kadencja sędziego omawianego organu trwa 9 lat bez możliwości reelekcji. Na specjalnym posiedzeniu wszystkich członków Sądu Konstytucyjnego, wybierany w głosowaniu tajnym jest przewodniczącym spośród zasiadających sędziów na jedną trzyletnią kadencję (artykuł 148). Sędziowie tegoż organu zobowiązani są do niełączenia stanowisk oraz gwarantuje się im niezawisłość oraz nietykalność (artykuł 149).

Jednym z podstawowych zadań Sądu Konstytucyjnego jest orzekanie w kwestii konstytucyjności aktów normatywnych wydawanych przez Radę Najwyższą Ukrainy, Prezydenta Ukrainy, Gabinetu Ministrów Ukrainy oraz Radę Najwyższą Autonomicznej Republiki Krymu. Wnioskować w tej kwestii może ukraińska głowa państwa, 45 członków ukraińskiego ciała ustawodawczego, Sąd Najwyższy Ukrainy oraz krymska legislatura. Poza tym Sąd Konstytucyjny dokonuje wykładni prawa, a jego decyzje są ostateczne i nie podlegają odwołaniu (artykuł 150). Ponadto omawiany organ orzeka o zgodności umów międzynarodowych z ukraińskim prawem, a czyni to na wniosek Prezydenta Ukrainy bądź Gabinetu Ministrów Ukrainy. Pewną rolę ma też do odegrania w procesie impeachmentu – stwierdza prawną poprawność przeprowadzanej procedury (artykuł 151). Z dniem orzeczenia o niekonstytucyjności dany akt prawny traci moc, a państwo zobowiązane jest do naprawienia szkody wyrządzone przez uchylone przepisy. Niekonstytucyjność może dotyczyć całego aktu bądź tylko wybranych przepisów. Decyzję podejmuje Sąd Konstytucyjny (artykuł 152). Kwestie nie ujęte w ustawie zasadniczej zostały opisane w oddzielnej ustawie o Sądzie Konstytucyjnym (artykuł 153)⁴⁹.

Podział terytorialny

Ze względu na podział administracyjny, ukraiński system polityczny możemy zakwalifikować do unitarnego częściowo zdecentralizowanego – kwestia Krymu. Nie jest celem niniejszego opracowania skupiać się na kwestii okupacji/aneksji Krymu przez Federację Rosyjską, lecz analiza systemu politycznego Ukrainy, która Autonomiczną Republikę Krymu uznaje się za część składową swego państwa.

⁴⁹ Zob.: *Про Конституційний Суд України* (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 49, ст.272), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Jedność i integralność terytorialna to jedna z zasad systemu Ukrainy (artykuł 132). Na administracyjny podział Ukrainy składają się: wspomniana Autonomiczna Republika Krymu, obwody, rejony, miasta, rejony w miastach, osiedle i wieś⁵⁰ a także prawnie wydzielone miasta Kijów i Sewastopol. Konstytucyjnie wyszczególniono następujące 24 obwody: Winnicki (stolica: Winnica), Wołyński (stolica: Łuck), Dniepropietrowski (stolica: Dniepropietrowsk), Doniecki (stolica: Donieck), Żytomierski (stolica: Żytomierz), Zakarpacki (stolica: Użhorod), Zaporoski (stolica: Zaporozże), Iwano-Frankowski (stolica: Iwano-Frankowsk), Kijowski (stolica: Kijów), Kirowogradzki (stolica: Kirowograd/Kiworohrad), Ługański (stolica: Ługańsk), Lwowski (stolica: Lwów), Mikołajewski (stolica: Mikołajów), Odeski (stolica: Odessa), Połtawski (stolica: Połtawa), Rowieński (stolica: Równie), Sumski (stolica: Sumy), Tarnopolski (stolica: Tarnopol), Charkowski (stolica: Charków), Chersoński (stolica: Chersoń), Chmielnicki (stolica: Chmielnicki), Czerkaski (stolica: Czerkasy), Czerniowiecki (stolica: Czerniowce) oraz Czernihowski (stolica: Czernihów)⁵¹.

W ukraińskiej rzeczywistości specjalny status ma Autonomiczna Republika Krymu (*Автономна Республіка Крим*), która stanowi nieodłączną część Ukrainy i istnieje tylko w oparciu o ukraińską ustawę zasadniczą (artykuł 134). Posiada ona swoją konstytucję uchwaloną przez Radę Najwyższą Autonomicznej Republiki Krymu (*Верховна Рада Автономної Республіки Крим/Державна Рада Республіки Крим*⁵²) oraz zaakceptowaną przez Radę Najwyższą Ukrainy większością połowy składu organu. Wszystkie akty normatywne Rady Najwyższej i Rady Ministrów (*Ради міністрів Автономної Республіки Крим*) z Krymu muszą być zgodne z ukraińskim prawem (artykuł 135).

Mieszkańcy Krymu reprezentowani są przez swoich deputowanych zasiadających w Radzie Najwyższej Autonomicznej Republiki Krymu, a wybierani są w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i tajnych na okres 5 lat. Wybory mają odbywać się w ostatnią niedzielę października ostatniego roku kadencji wspomnianego organu (powyższe zapisy zostały w ten sposób sprecyzowane w 2014 roku). Decyzje krymskiej Rady Najwyższej obowiązują tylko na obszarze Krymu. Natomiast przez rząd należy rozumieć Radę Ministrów Autonomicznej Republiki Krymu na czele z premierem powoływanym i odwoływanym przez Radę Najwyższą Krymu za zgodą Prezydenta Ukrainy. Władza

⁵⁰ *Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села, Конституція України. Конституція України, dz. cyt.*

⁵¹ *Zob.: Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90/98-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].*

⁵² *Oficjalna strona internetowa: <https://www.rada.crimea.ua/>, nieaktualniana od 2013 roku, [dostęp dn. 01.03.2020].*

sądownicza jest systemowo powiązana z ukraińską i nie ma żadnej różnicy bądź oddzielnych organów (artykuł 136). Krymskie akty normatywne mogą dotyczyć tylko takich kwestii jak: rolnictwo, lasy, melioracja gruntów, górnictwo, roboty publiczne, rzemiosło, drobny handel, dobroczynność, planowanie przestrzenne, mieszkalnictwo, turystyka, hotelarstwo, targi, instytucje kulturalne, zabytki, transport, wodociągi, myślistwo, rybołówstwo, medycyna lokalna. W przypadku przekroczenia uprawnień Prezydent Ukrainy może zawiesić wykonanie decyzji i przesłać sprawę do Sądu Konstytucyjnego (artykuł 137). Poza tym do kompetencji Autonomicznej Republiki Krymu należą takie kwestie jak: zarządzanie wyborów do władz lokalnych i określenia składu komisji wyborczych, organizacja referendum lokalnych, zarząd nad lokalnym majątkiem, budżet lokalny, lokalne programy rozwojowe etc., nadanie statusu kurortu i określenie stref sanitarnej ochrony kurortu, ochrona praw i wolności oraz działanie na rzecz zgody narodowej, kultura, zabytki, język, repatriacja, stan wyjątkowym i obszar nadzwyczajnych w sytuacjach wyjątkowych. Ta lista może być poszerzona (artykuł 138).

Poza tym na obszarze Autonomicznej Republiki Krymu ma działać Przedstawicielstwo Prezydenta Ukrainy (*Представництво Президента України*). Organ ten działa na podstawie oddzielnej ustawy (artykuł 139⁵³). Dnia 24 marca 2014 roku Serhij Kunicyn, który pełnił ten urząd, podał się do dymisji w związku z sytuacją na Krymie oraz nieporadnością władz Kijowie. Dwa dni później p. o. głowy państwa Ołeksandr Turczynow zdymisjonował swego przedstawiciela ze względu na niewywiązywanie się z obowiązków⁵⁴.

Dla nas niezwykle interesujące może być umieszczenie w ukraińskiej konstytucji definicji samorządu terytorialnego, która brzmi: *Samorząd lokalny oznacza prawo zbiorowości terytorialnej - mieszkańców wsi lub dobrowolnie zjednoczonych w wiejską zbiorowość mieszkańców kilku wsi, osiedla lub miasta - do samodzielnego rozstrzygania spraw o znaczeniu lokalnym, w granicach określonych w Konstytucji iw ustawach Ukrainy*⁵⁵ (*Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання*

⁵³ Zob.: Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 21, ст.158), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁵⁴ *Przedstawiciel prezydenta Ukrainy na Krymie podał się do dymisji*, 25 marzec 2014, http://www.wnp.pl/informacje/przedstawiciel-prezydenta-ukrainy-na-krymie-podal-sie-do-dymisji,221711_1_0_0.html, [dostęp dn. 01.03.2020]; *Przedstawiciel prezydenta Ukrainy na Krymie zwolniony*, 26 marzec 2014, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/przedstawiciel-prezydenta-ukrainy-na-krymie-zwolniony,411683.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁵⁵ *Konstytucja Ukrainy*, dz. cyt.

місцевого значення в межах Конституції і законів України⁵⁶). Ta forma jest w praktyce realizowana za pomocą metod bezpośrednich (wybory, referenda) jak również przez organy przedstawicielskie, takie jak rady wiejskie/osiedlowe/miejskie/rejonowe/obwodowe oraz jednostki władzy o charakterze wykonawczym. Mogą istnieć za zgodą organów wyższego rzędu rady budynków/ulic/kwartalów (artykuł 140).

Przedstawiciele wspomnianych wcześniej rad wybierają obywatele w wyborach bezpośrednich, równych, powszechnych i tajnych na czas kadencji liczącej 5 lat. Koniec kadencji rady oznacza wygaśnięcie mandatu. Również w podobnym głosowaniu wybierany jest przewodniczący rady na okres 5 lat, który stoi na czele organu wykonawczego rady (tylko rady wiejskie/osiedlowe/miejskie). Same wybory mają odbywać się w ostatnią niedzielę października ostatniego roku kadencji rady i przewodniczącego. Natomiast przewodniczących rad rejonowych/obwodowych wybierają członkowie tychże rad (artykuł 141). Na dochód samorządu lokalnego składa się majątek własny oraz środki z budżetu państwa (artykuł 142) i każdy musi przyjąć oraz wykonać budżet lokalny (artykuł 143). Decyzje organów samorządu lokalnego obowiązują na danym obszarze, a w przypadku niezgodności z konstytucją, lub ustawami, zostają zawieszane (artykuł 144). Uprawnienia samorządu są prawnie chronione (artykuł 145), a szczegóły nie ujęte w ustawie zasadnicze zostały opisane w oddzielnej ustawie⁵⁷ (artykuł 145).

Zmiany w konstytucji

Projekty zmian w ustawie zasadniczej mogą zgłaszać tylko deputowani Rady Najwyższej Ukrainy, których liczba jest nie mniejsza niż 1/3 składu organu oraz Prezydent Ukrainy (artykuł 154). Parlamentarny projekt musi w pierw przejść zwykłą większością po to, by na następnej sesji został przegłosowany większością 2/3 głosów konstytucyjnego składu – musi upłynąć rok od rozpatrzenia do przegłosowania. Zapis ten nie dotyczy zasad ogólnych, części dotyczącej wyborów i referendów, oraz zapisów o zmianie ustawy zasadniczej (artykuł 155 i 158). Te części konstytucji wymagają, by projekt zgłosiło 2/3 składu Rady Najwyższej Ukrainy lub głowa państwa, następnie zostało w ciele ustawodawczym przegłosowane większością 2/3 składu i w konsekwencji prezydent zarządził ogólnoukraińskie referendum. W jednej kadencji legislatury możliwe jest tylko jednorazowe zmienienie konstytucyjnych zapisów o zasadach ogólnych, części

⁵⁶ Конституція України, dz. cyt.

⁵⁷ Zob.: Про місцеве самоврядування в Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].

dotyczącej wyborów i referendum oraz zapisów o zmianie ustawy zasadniczej (artykuł 156 i 159).

Ukraińska konstytucja nie może zostać zmieniona, gdy ma dojść do ograniczenia bądź uchylenia praw i wolności człowieka i obywatela oraz w przypadku likwidacji niepodległości, a także naruszenia terytorialnej integralności. Nie można ponadto zmieniać ustawy zasadniczej gdy trwa stan wojenny lub wyjątkowy (artykuł 157). Poza tym, w każdym przypadku projekt zmian musi uzyskać aprobatę Sądu Konstytucyjnego co do zgodności z konstytucyjnymi przepisami dotyczącymi procedury wprowadzania poprawek (artykuł 159).

Partie polityczne

Ukraina cechuje się sporą niestabilnością jeśli chodzi o scenę polityczną⁵⁸. We wrześniu 2012 roku oficjalnie zarejestrowanych było 202 organizacji politycznych. Pod względem systemowym Ukrainę można zakwalifikować do państw wielopartyjnych, lecz takie rozdrobnienie może powodować komplikacje, zwłaszcza przy tworzeniu większościowej koalicji parlamentarnej. W praktyce nigdy jedna partia polityczna nie zdobyła taką większość, by utworzyć samodzielny rząd, a często tworzą go więcej niż dwie formacje. Z tego też powodu Maryana Prokop używa określenia partyjnego systemu umiarkowanego pluralizmu – partyjne kompromisy przy tworzeniu koalicji są tak daleko idące, iż niemożliwym staje się realizowanie przyjętego programu. Z innej strony, różnice między formacjami są nieznaczące, a podział na rządzący – opozycja często nie oddaje ukraińskiej specyfiki. Nawet nowelizacja prawa wyborczego w 2011 roku – mieszana ordynacja wyborcza i podniesienie progu wyborczego z 3% do 5% – nie poprawiła partyjnej sytuacji. Skutkiem tego jest niska frekwencja oraz spadek zaufania do polityków⁵⁹.

⁵⁸ Zob.: L. Hurska-Kowalczyk, *Proces „oligarchizacji” systemu partyjnego Ukrainy*, w: „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2015, T. 15, s. 53-67, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi91LTs5TLwAhVOEncKHZWwBaYQFjADegQICxAD&url=http%3A%2F%2Fcejsh.icm.edu.pl%2Fcejsh%2Felement%2Fbwmatal.element.ojs-issn-2353-9747-year-2015-volume-15-article-5441%2F%2F5441-3556.pdf&usg=AOvVaw0ywGpM_96pD2M70N_wDU85, [dostęp dn. 18.05.2021].

⁵⁹ Zob.: M. Prokop, *Demokratyczno-autorytarna hybryda: redefinicja kategorii teoretycznej*, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/HiP/article/view/HiP.2015.002/7164>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Tabela 7. Główne partie polityczne – stan na pierwszą połowę 2014 roku

Nazwa	Data założenia	Lider	Cechy ogólne
Partia Regionów ⁶⁰ (<i>Партія регіонів</i>) – nazwa od 2001 roku, wcześniej Partia Regionalnego Odrodzenia Ukrainy (<i>Партія регіонального відродження України</i>)	26 październik 1997 roku	Partia w trakcie reorganizacji; stanowisko nieobsadzone i prawdopodobnie zostanie zlikwidowane na rzecz kolegiального biura; wcześniej Wiktor Janukowicz i Mykoła Azarow ⁶¹	Kandydatem na prezydenta i nieformalnym liderem w 2014 roku: Mychajło Dobkin; partia prorosyjska; poparcie na wschodzie kraju; reprezentuje poglądy od centrum do lewej strony sceny politycznej
Wszuchukraińska Koalicja „Ojczyzna” / Batkiwyszczyna ⁶² (<i>Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”</i>)	9 lipiec 1999 roku	Julia Tymoszenko	Po wydarzeniach z przełomu 2013/2014 przejęła najważniejsze urzędy; reprezentuje poglądy od centrum do prawej strony sceny politycznej; proeuropejska; liberalny konserwatyzm i konserwatyzm; populizm ale nie skrajny
Ukraiński Demokratyczny Alians na rzecz Reform UDAR ⁶ (<i>Український демократичний альянс за реформи, УДАР</i>) ⁶³	7 lipiec 2010 roku ⁶⁴	Witalij Klyczko	Reprezentuje poglądy od centrum do prawej strony sceny politycznej; wolnorynkowa; proeuropejska; za demokracją lokalną; antykorupcyjna ⁶⁵
Ogólnoukraińskie Zjednoczenie „Swoboda” ⁶⁶ (<i>Всеукраїнське об'єднання „Свобода”</i>)	13 październik 1991 roku Oficjalna rejestracja: 16 październik 1995 roku ⁶⁷	Ołeh Tiahnybok ⁶⁸	Reprezentuje poglądy skrajnie prawej strony sceny politycznej; antyrosyjska; nacjonalistyczna

⁶⁰ Oficjalna strona internetowa, <http://partyofregions.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶¹ Zob.: Януковича і Азарова виключили з ПП, 29 marzec 2014 roku, <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/29/7020712/>, [dostęp dn. 01.03.2020]; „Party of Regions” has excluded Yanukovich, Arbutov, Klimentenko and proceeded to the form of collective management, <http://www.novostimira.com.ua/news-eng-100734.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶² Oficjalna strona internetowa, <http://batkivshchyna.com.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶³ Oficjalna strona internetowa, <http://klichko.org/home/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶⁴ Історія партії, <http://klichko.org/about/history/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶⁵ Виборча програма, <http://klichko.org/about/viborcha-programa/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶⁶ Oficjalna strona internetowa, <http://www.svoboda.org.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶⁷ Про партію Всеукраїнське об'єднання «Свобода», http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/istoriya/, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁶⁸ Strona własna polityka, <http://tiahnybok.info/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Komunistyczna Partia Ukrainy ⁶⁹ (<i>Комуністична Партія України</i>)	20 czerwiec 1993 roku (I Kongres ⁷⁰)	Petro Symonenko	Reprezentuje poglądy lewej strony sceny politycznej; prorosyjska; marksizm-leninizm; komunizm ⁷¹
Prawy Sektor ⁷² (<i>Правий сектор</i>)	Niezarejestrowana, powstała na skutek wydarzeń 2013/4	Dmytro Jarosz	Reprezentuje poglądy skrajnie prawej strony sceny politycznej; ukraiński nacjonalizm; antykomunizm
Socjalistyczna Partia Ukrainy ⁷³ (<i>Соціалістична партія України</i>)	29 października 1991 roku	Petro Ustenko, Nikola Rudkowski	Reprezentuje poglądy lewej strony sceny politycznej; socjalizm; socjaldemokracja

Zakończenie

Wprowadzenie systemu parlamentarno-gabinetowego, w miejsce prezydencko-parlamentarnego, nastąpiło 21 lutego 2014 roku po głosowaniu w Radzie Najwyższej Ukrainy. Przy poparciu 386 deputowanych przyjęto poprawki do ustawy zasadniczej⁷⁴. Następnego dnia 328 członków ukraińskiego organu ustawodawczego, przy braku sprzeciwu, odwołało z urzędu prezydenta Wiktora Janukowycza⁷⁵. Jednakże, w tym miejscu muszą nasunąć się wątpliwości natury formalnej. Skoro Sąd Konstytucyjny uznał, że zmiany z 2004 roku były wprowadzane w sposób niekonstytucyjny, to czy powrót do nich był zgodny z ustawą zasadniczą oraz, czy przyjęcie nowelizacji w 2014 roku odbyło się w sposób poprawny. Podobne pytania musimy zadawać w przypadku procesu odwołania z urzędu Janukowycza. Możemy jedynie przypuszczać, że za parę lat, gdy nastąpi uspokojenie sytuacji polityczno-międzynarodowej, do Sądu Konstytucyjny wpłynie wniosek o zbadanie zgodności z konstytucją wspo-

⁶⁹ Oficjalna strona internetowa, <http://www.kpu.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁰ *I (XXIX) з'їзд Компартії України 20.06.1993*, <http://www.kpu.ua/i-xxix-sezd-kompartii-ukraini/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷¹ Zob.: *Програма Комуністичної партії України*, <http://www.kpu.ua/programmaku/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷² Oficjalna strona internetowa, <http://pravyysektor.info/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷³ Oficjalna strona internetowa, <http://socparty.com.ua/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁴ *Ukrainian parliament reinstates 2004 Constitution*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/191727.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁵ *Parliament votes 328-0 to impeach Yanukovich on Feb. 22; sets May 25 for new election; Tymoshenko free*, <http://www.kyivpost.com/content/kyiv/euromaidan-rallies-in-ukraine-feb-21-live-updates-337287.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

mnianych zmian i wyrok może być negatywny. Ten systemowy bałagan nie sprzyja poprawnemu działaniu samego państwa⁷⁶. Termin wyborów prezydenckich został wyznaczony na dzień 25 maja 2014 roku. Dnia 3 kwietnia 2014 roku ukraińska Centralna Komisja Wyborcza zakończyła rejestrację kandydatów na urząd głowy państwa. W sumie było 23 pretendentów⁷⁷ do wspomnianego stanowiska⁷⁸. Cztery osoby (na dzień 17 maj) zrezygnowały: Natalija Korolewska⁷⁹, Petro Symonenko z Komunistycznej Partii Ukrainy⁸⁰, Oleg Tsarov⁸¹ oraz Zoryan Shkirjak⁸². W wyborach wystartowali: Olha Bohomolec (Socjalistyczna Partia Ukrainy), Jurij Bojko, Mychajło Dobkin, Andrij Hrynenko, Anatolij Hrycenko, Ołeksandr Kłymenko, Walerij Konowaluk, Wasyl Kujbida, Renat Kuźmin, Ołeh Laszko, Mykoła Małomuż, Petro Poroszenko, Wadym Rabynowycz, Wołodymyr Saranow, Serhij Tihipko, Wasyl Cuszko, Ołeh Tiahnybok, Julia Tymoszenko oraz Dmytro Jarosz⁸³. Wybory prezydenckie uznaje się za test dla systemowych przemian na Ukrainie.

Dnia 25 maja 2014 roku na Ukrainie odbyły się przedterminowe wybory prezydenckie. Należy jednak pamiętać, że w związku z nieuznaną przez społeczność międzynarodową aneksją Krymu przez Federację Rosyjską oraz zbrojnym powstaniem secesjonistów w obwodach donieckim i ługańskim, wybory nie mogły odbyć się na całym obszarze państwa. Oblicza się, że ponad jedna trzecia komisji wyborczych we wspomnianych obwodach nie funkcjonowała

⁷⁶ Zob.: M. Swoboda, *Nielegalna konstytucja na Ukrainie?*, <https://www.eastbook.eu/2014/02/25/nielegalna-konstytucja-w-ukrainie/>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁷ *Twenty-three candidates to run for Ukraine's presidency*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/199103.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁸ Zob.: *Перелік кандидатів на пост Президента України, зареєстрованих Центральною виборчою комісією на позачергових виборах Президента України 25 травня 2014 року*, https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/perelik_kandydativ_pu_2014.pdf, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁷⁹ *Korolevska withdraws her presidential bid – CEC*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/203141.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁸⁰ *Communist leader Symonenko withdraws his candidacy from presidential race*, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/communist-leader-symonenko-withdraws-his-candidacy-from-presidential-race-348211.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁸¹ *Ukraine's Pro-Russian Candidate Quits Presidential Race*, <http://www.rferl.org/content/ukraines-pro-russian-candidate-quits-presidential-race/25366951.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁸² *Шкіряк під час дебатів знявся з виборів*, <https://news.pn/uk/politics/103784>, [dostęp dn. 01.03.2020].

⁸³ *Król czekolady, żelazna dama, lekarka z Majdanu. Kim są kandydaci na prezydenta Ukrainy?*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/krol-czekolady-zelazna-dama-lekarka-z-majdanu-kim-sa-kandydaci-na-prezydenta-ukrainy,413442.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

w sposób prawidłowy lub w ogóle⁸⁴. Wyniki wyborów na Ukrainie zakończyły się z następującym wynikiem:

Tabela 8. Wyniki wyborów prezydenckich z 25 maja 2014 roku

Imię i nazwisko	% głosów	Liczba głosów
Petro Poroszenko	54,7	9 857 308
Julia Tymoszenko	12,81	2 310 130
Ołeh Laszko	8,32	1 500 377
Anatolij Hrycenko	5,48	989 029
Serhij Tihipko	5,23	943 350
Mychajło Dobkin	3,03	546 138
Wadym Rabynowycz	2,25	406 301
Olha Bohomolec	1,91	345 384
Petro Symonenko (rezygnacja zbyt późna)	1,51	272 723
Ołeh Tiahnybok	1,16	210 476
Dmytro Jarosz	0,7	127 772
Andrij Hrynenko	0,4	73 277
Walerij Konowaluk	0,38	69 569
Jurij Bojko	0,19	35 928
Mykoła Małomuż	0,13	23 771
Renat Kuźmin	0,1	18 689
Wasył Kujbida	0,06	12 391
Ołeksandr Kłymenko	0,05	10 545
Wasył Cuszko	0,05	10 434
Wołodymyr Saranow	0,03	6 232
Zoryan Shkiryak (rezygnacja zbyt późna)	0,02	5 021

Źródło: *Результати голосування по Україні. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001359-14>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Słowa kluczowe: *Ukraina, rewolucja, transformacja, system polityczny, konstytucja*

⁸⁴ Zob.: „*To ostatnie podrygi*” Achmetowa. „*Gubernator*” doniecki zapowiada podbój innych obwodów, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/to-ostatnie-podrygi-achmetowa-gubernator-doniecki-zapowiada-podboj-innych-obwodow,430959.html>, [dostęp dn. 01.03.2020];

Wybory w Donbasie pod znakiem zapytania. Separatyści blokują komisje wyborcze, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/wybory-w-donbasie-pod-znakiem-zapytania-separatysci-blokuja-komisje-wyborcze,430718.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

Summary

Systemic transformations in Ukraine in the first months after the revolution of 2014 - an introduction to the history of the Ukrainian state's political system in the era of transformation in terms of political science

The transformation of the political system in Ukraine took place after the events referred to as: „Euromaidan”. Changing the political system was the aftermath of the events and resulted in receiving part of the powers of the president by parliament. The article analyzes exactly what system changes have been included in the amendments to the Basic Law.

Keywords: *Ukraine, revolution, transformation, political system, constitution*

Bibliografia

- “Party of Regions” has excluded Yanukovich, Arbutov, Klimentenko and proceeded to the form of collective management, <http://www.novostimira.com.ua/news-eng-100734.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- „To ostatnie podrygi” Achmetowa. „Gubernator” doniecki zapowiada podbój innych obwodów, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/to-ostatnie-podrygi-achmetowa-gubernator-doniecki-zapowiada-podboj-innych-obwodow,430959.html>, [dostęp dn. 01.03.2020];
- Around 780 people die during protests in Ukraine in reality, say volunteer doctors, <https://en.interfax.com.ua/news/general/200152.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Communist leader Symonenko withdraws his candidacy from presidential race, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/communist-leader-symonenko-withdraws-his-candidacy-from-presidential-race-348211.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Constitution of Ukraine, <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ukr127467E.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020];
- Declaration of State Sovereignty of Ukraine, https://web.archive.org/web/20100111101705/http://gska2.rada.gov.ua:7777/site/postanova_eng/Declaration_of_State_Sovereignty_of_Ukraine_rev1.htm, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Hurska-Kowalczyk L., Proces „oligarchizacji” systemu partyjnego Ukrainy, w: „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2015, T. 15, s. 53-67, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi91LTs5tLwAhVOEncKHZWwBaYQFjADegQICxAD&url=http%3A%2F%2Fcejsz.icm.edu.pl%2Fcejsz%2Felement%2Fbw-meta1.element.ojs-issn-2353-9747-year-2015-volume-15-article-5441%2F%2F5441-3556.pdf&usq=AOvVaw0ywGpM_96pD2M70N_wDU85, [dostęp dn. 18.05.2021].
- Konstytucja Ukrainy, tłum.: E. Toczek, A. Kubik, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Ukraina2014.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Konstytucja Ukrainy, tłum.: E. Toczek, A. Kubik, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Ukraina2014.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Korolevska withdraws her presidential bid – CEC, <http://en.interfax.com.ua/news/general/203141.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

- Król czekolady, żelazna dama, lekarka z Majdanu. Kim są kandydaci na prezydenta Ukrainy?, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/krol-czekolady-zelazna-dama-lekarka-z-majdanu-kim-sa-kandydaci-na-prezydenta-ukrainy,413442.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Lutkovska to become new Ukraine's representative to Trilateral Contact Group in Minsk, 4 June 2019, <https://112.international/ukraine-top-news/lutkovska-to-become-new-ukraines-representative-to-trilateral-contact-group-in-minsk-40369.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Prokop M., Demokratyczno-autorytarna hybryda: redefinicja kategorii teoretycznej, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/HiP/article/view/HiP.2015.002/7164>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Swoboda M., Nielegalna konstytucja na Ukrainie?, <https://www.eastbook.eu/2014/02/25/nielegalna-konstytucja-w-ukrainie/>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Olechno A., Prawotwórcze Formy Działalności Władzy Wykonawczej Na Ukrainie, s. 325-333, <http://bsp.uwb.edu.pl/wp-content/uploads/2016/09/20B21.pdf>, [dostęp dn. 18.05.2021].
- Oleksandr Turczynow został zastąpiony przez Petro Poroszenko, który był prezydentem w latach 2014-2019. Kolejnym prezydentem został Wołodmyr Oleksandrowycz Zelenski.
- Parliament votes 328-0 to impeach Yanukovich on Feb. 22; sets May 25 for new election; Tymoshenko free, <http://www.kyivpost.com/content/kyiv/euromaidan-rallies-in-ukraine-feb-21-live-updates-337287.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Pietnoczka P., Ewolucja pozycji ustrojowej instytucji prezydenta na Ukrainie, w: „Studia Polityczne”, vol. 47, 2018, s. 220-238, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj1iOed5dLwAhWdI4sKHeA3CI0QFjACegQIDxAD&url=http%3A%2F%2Fcejsh.icm.edu.pl%2Fcejsh%2Felement%2Fbwmeta1.element.desklight-dcad4d41-d010-4755-9510-cc39845b3008%2F%2FPawel_Pietnoczka.pdf&usg=AOvVaw39tO-1nvm-Xwl0WwECVrQo, [dostęp dn. 18.05.2021].
- Podstawowy tekst ustawy zasadniczej z 1996 roku bez nowelizacji, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/ukraina.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Przedstawiciel prezydenta Ukrainy na Krymie podał się do dymisji, 25 marzec 2014, http://www.wnp.pl/informacje/przedstawiciel-prezydenta-ukrainy-na-krymie-podal-sie-dymisji,221711_1_0_0.html, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Przedstawiciel prezydenta Ukrainy na Krymie zwolniony, 26 marzec 2014, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/przedstawiciel-prezydenta-ukrainy-na-krymie-zwolniony,411683.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Stelmach A., Strukturalny i funkcjonalny wymiar systemu politycznego Ukrainy, s. 34-54, 2016, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi91LTs5tLwAhVOEncKHZWwBaYQFjAeegQIAxAD&url=https%3A%2F%2Frepozytorium.amu.edu.pl%2Fbitstream%2F10593%2F24669%2F1%2FStrukturalny-%2520i%2520funkcjonalny%2520wymiar%2520systemu%2520politycznego%2520Ukrainy.pdf&usg=AOvVaw20YgbWDyEBwkdhsMM79iUt>, [dostęp dn. 18.05.2021].
- Twenty-three candidates to run for Ukraine's presidency, <http://en.interfax.com.ua/news/general/199103.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Ukraina oficjalnie wstrzymuje przygotowania do stowarzyszenia z UE. Opozycja: to zdrada państwa, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-oficjalnie-wstrzymuje-przygotowania-do-stowarzyszenia-z-ue-opozycja-to-zdrada-panstwa,373370.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Ukraina się burzy. Tymoszenko wzywa do wyjścia na ulice, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/ukraina-sie-burzy-tymoszenko-wzywa-do-wyjscia-na-ulice,373736.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Ukraine's Pro-Russian Candidate Quits Presidential Race, <http://www.rferl.org/content/ukraines-pro-russian-candidate-quits-presidential-race/25366951.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].

- Ukraine's prosecutor general classifies self-declared Donetsk and Luhansk republics as terrorist organizations, May 16, 2014, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukraines-prosecutor-general-classifies-self-declared-donetsk-and-luhansk-republics-as-terrorist-organizations-348212.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Ukrainian parliament reinstates 2004 Constitution, <http://en.interfax.com.ua/news/general/191727.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Ukrainian parliament reinstates 2004 Constitution, <http://en.interfax.com.ua/news/general/191727.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Wybory w Donbasie pod znakiem zapytania. Separatyści blokują komisje wyborcze, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/wybory-w-donbasie-pod-znakiem-zapytania-separatysci-blokuja-komisje-wyborcze,430718.html>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Zhukowsky A., Trident, <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkPath=pages\T\R\Trident.htm>, [dostęp dn. 01.03.2020];
- I (XXIX) з"їзд Компартії України 20.06.1993, <http://www.kpu.ua/i-xxix-sezd-kompartii-ukraini/>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Закон визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду N 20-рп/2010 (v020р710-10) від 30.09.2010 у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- ЗАКОН УКРАЇНИ „Про Раду національної безпеки і оборони України” Цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- ЗАКОН УКРАЇНИ Про основи національної безпеки України Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року N 3200-IV, від 1 липня 2010 року N 2411-VI, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>, [dostęp dn. 01.03.2020];
- Йосип МАРУХНЯК, У Львові встановлять пам'ятник авторові мелодії державного гімну, <http://www.day.kiev.ua/uk/news/220613-u-lvovi-vstanovlyat-pamyatnik-avtorovi-melodiyi-derzhavnogo-gimnu>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Комітети Верховної Ради України VII скликання, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komitis, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Конституція (Основний Закон) України (Конституція втратила чинність на підставі Закону N 254/96-ВР від 28.06.96, ВВР, 1996, N 30, ст.142) Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/888-09>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page2>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Михайло Михайлович Вербицький: біографія, <http://www.people.su/ua/21901>, [dostęp dn. 01.03.2020];
- Перелік кандидатів на пост Президента України, зареєстрованих Центральною виборчою комісією на позачергових виборах Президента України 25 травня 2014 року, https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/perelik_kandydativ_pu_2014.pdf, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90/98-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про громадянство України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 13, ст.65), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>, [dostęp dn. 01.03.2020].

- Про Державний Гімн України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 24, ст.163), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про Конституційний Суд України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 49, ст.272), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про місцеве самоврядування в Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про партію Всеукраїнське об'єднання «Свобода», http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/istoriya/, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 21, ст.158), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Про прокуратуру (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 53, ст.793), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Програма Комуністичної партії України, <http://www.kpu.ua/programmakpu/>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Федеральный закон «О ратификации Договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов», принятому Государственной Думой 20 марта 2014 года, одобренному Советом Федерации 21 марта 2014 года, <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d4cb13cb6fed5b3081.pdf>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Шкіряк під час дебатів знявся з виборів, <https://news.pn/uk/politics/103784>, [dostęp dn. 01.03.2020].
- Януковича і Азарова виключили з ПР, 29 marzec 2014 roku, <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/29/7020712/>, [dostęp dn. 01.03.2020].